

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

HAASTEELLI- SET EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISTILAN- TEET MAISTRAATIN NÄKÖKULMASTA

Vaikutukset ja estettävyys

Jasmin Eveliin Varis

Opinnäytetyö
Toukokuu 2017
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

JASMIN EVELIIN VARIS:

Haasteelliset edunvalvojan määräämistilanteet maistraatin näkökulmasta
Vaikutukset ja estettävyys

Opinnäytetyö 68 sivua, joista liitteitä 7 sivua
Toukokuu 2017

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitä haastavia tilanteita edunvalvojan määräämisen yhteydessä ilmenee ja mitä vaikutuksia haastavilla edunvalvontatapauksilla on maistraatin toimivallan rajoissa tapahtuvan määräämisprosessin kannalta. Tavoitteena oli saada vastaus myös siihen, olisiko haasteellisten tilanteiden ongelmalliseksi kehittyminen estettävissä. Työn tarkoituksena oli luoda käytännönläheinen ja kokonaisvaltainen kuvaus edunvalvojan määräämisestä ja määräämistyössä esiin tulevista haasteellisista tapauksista maistraatin näkökulmasta.

Opinnäytetyö toteutettiin lainopillisen ja empiirisen tutkimusmenetelmän avulla. Työn teoreettinen viitekehys ja lainoppi perustuvat holhoustoimilakiin (HolTL, 442/1999). Lain pohjalta tarkasteltiin maistraatin toimivallan rajoissa tapahtuvaa edunvalvojan määräämistä eri tilanteissa ja määräämisessä ilmeneviä vaiheita. Tutkimusmenetelmänä käytettiin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Tutkimus toteutettiin keväällä 2016 ja sen kohderyhmänä oli Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikön holhoustoimi. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin avointa kyselylomaketta.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että edunvalvonnassa olevien henkilöiden määrän lisääntyessä myös haastavia määräämistilanteita ilmenee yhä enenevässä määrin. Määräämistä koetaan hankaloittavan muun muassa ristiriitaiset tiedot päämiehen todellisesta tilanteesta ja edunvalvonnan tarpeesta, sekä erimielisyydet edunvalvojaksi esitetyistä henkilöstä. Tällaisissa tapauksissa taustalla on usein suku- ja perheriitoja ja ääritilanteissa taustalta voi ilmetä taloudellisen hyväksikäytön tunnuspiirteitä. Tulosten perusteella voidaan mainita, että haasteellisilla tapauksilla on selvä vaikutus käsittelyaikojen pitkittymiseen ja selvitystyön- ja työmäärän lisääntymiseen. Haastavien tilanteiden syntymiseen on tutkimuksen mukaan vaikea puuttua, mutta tiiviimmällä viranomaisen välisellä yhteistyöllä, järjestämällä sovitteluistuntoja asianosaisten kesken ja lisäämällä ohjeistusta edunvalvonta-asiakirjojen laatimiseen, voidaan tilanteiden kehittymiseen yrittää vaikuttaa.

Asiasanat: edunvalvojan määrääminen, edunvalvonta, edunvalvoja, päämies, maistraatti

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Administration
Legal Expertise

JASMIN EVELIIN VARIS:

Challenging Situations in Appointing a Guardian from the Perspective of Legal Register Office
Effects and Prevention

Bachelor's thesis 68 pages, appendices 7 pages
May 2017

The objective of this thesis was to figure out what legal issues appear when a guardian is appointed to a person, and how the difficult cases affect the appointing process from the perspective of Legal Register Office. In addition, this thesis aimed to find out whether these challenging cases are preventable. The purpose of this thesis was to create a practical and comprehensive description of the appointing of a guardian, and of the challenging cases that arise sight when Legal Register Office appoints a guardian.

The thesis was conducted as a legal and empirical study. The theoretical framework and jurisprudence of the thesis were based on Guardianship Service Act (442/1999), through the appointing of a guardian in different cases and the steps of the appointing process were examined. The research method was qualitative. The survey was carried out in spring 2016 and its target group was the guardianship services in the Pori Unit of Local Register Office of Southwest Finland. The data collection method was an open questionnaire.

The findings indicated that the need of trustees has increased in recent years, which has caused an increase in more challenging cases, too. The target group sees that contradictory information on the person's actual situation and need of trustee as well as disagreement on the appointed trustee makes the process more challenging. Such cases often had domestic disputes in the background, and in the worst cases, signs of financial exploitation may be revealed. Based on the results a conclusion can be drawn that the can difficult cases have a clear effect on the prolonged processes and the number of cases resolved. Challenging situations could possibly be prevented by improving collaboration between authorities, arranging conciliation sessions with the interested parties and increasing instructions guidance on the preparation of the trusteeship documentation.

Key words: appointing of a guardian, guardianship, guardian, a ward, Local Register Offices

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	7
1.1	Tavoite, tarkoitus ja rajaus.....	8
1.2	Tutkimusmenetelmät	9
1.3	Lähdeaineisto	10
2	EDUNVALVONTAJÄRJESTELMÄ	12
2.1	Edunvalvonnan nykytila	13
2.2	Maistraatti edunvalvojien toiminnan valvojana.....	15
2.3	Edunvalvojan kelpoisuus ja tehtävät	17
3	EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMINEN ERI TILANTEISSA.....	22
3.1	Vanhus-, sairaus- ja vastaavat tapaukset	22
3.1.1	Määräämisen edellytykset.....	22
3.1.2	Aloittamisen ajankohtaisuus	23
3.2	Alaikäiset vajaavaltaiset	24
3.2.1	Huoltajat alaikäisen edunvalvojina	24
3.2.2	Holhousasioiden rekisteri.....	25
3.2.3	Määrääminen huoltajan sijaan	25
3.3	Sijaisen määrääminen	26
3.3.1	Edunvalvojan jääviys	27
3.3.2	Sijaista vaativat oikeustoimet	27
4	EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEN VAIHEET	29
4.1	Hakemus / ilmoitus maistraattiin	29
4.2	Lääkärinlausunto	30
4.3	Kuuleminen	33
4.3.1	Hakijan kuuleminen	34
4.3.2	Puolison tai muun sukulaisen kuuleminen.....	35
4.4	Edunvalvonnan tarpeen arviointi ja vaihtoehtoiset palvelut.....	36
4.4.1	Eläkkeiden ja muiden etuuksien hakeminen	37
4.4.2	Tavallinen valtuutus	37
4.4.3	Välitystilat	38
4.4.4	Varojen hoitaminen sosiaali- ja terveystoimessa	39
4.4.5	Edunvalvontavaltuutus.....	39
5	EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEEN LIITTYVÄT ONGELMAT	41
5.1	Tutkimuksen taustaa	41
5.2	Haasteelliset edunvalvojan määräämistilanteet	42
5.2.1	Edunvalvonnan vastustus.....	42
5.2.2	Vaadittavien tietojen puutteellisuus tai ristiriitaisuus	43

5.2.3 Riidat ja erimielisyyden edunvalvojaksi ehdotetusta henkilöstä	44
5.2.4 Taloudellinen hyväksikäyttö	45
5.3 Haasteellisten edunvalvontatilanteiden vaikutukset	48
5.3.1 Käsittelyaikojen pitkittyminen	48
5.3.2 Työllistävä vaikutus	49
5.4 Haasteellisten edunvalvontatapausten estettävyys ja vallitsevat ilmiöt.....	49
5.5 Tutkimustulosten johtopäätökset	51
5.6 Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys	54
6 POHDINTAA.....	56
LÄHTEET.....	58
LIITTEET	62
Liite 1. Kyselylomake	62
Liite 2. Hakemus edunvalvojan määräämiseksi	63
Liite 3. Ilmoitus edunvalvonnan tarpeessa ilmeisesti olevasta henkilöstä	66

LYHENTEET JA TERMIT

AOK	Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus 4.5.1990 (SopS 18/1990)
EOA	Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu
EVVL	laki edunvalvontavaltuutuksesta 25.5.2007/648
HE	hallituksen esitys
HelHO	Helsingin hovioikeus
HeTiL	henkilötietolaki 523/1999
HL	hallintolaki 26.6.1996/586
HLKL	hallintolainkäyttölaki 26.6.1996/586
HolTL	laki holhoustoimesta 1.4.1990/442
KEL	kansaneläkelaki 11.5.2007/568
KKO	korkein oikeus
KP	kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus 30.3.1976/108 (SopS 8/1976)
Kuntoutuslaki	laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutus- rahaetuksista 15.7.2005/566
LastSL	lastensuojelulaki 13.4.2007/417
OikTL	laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
PL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
PotL	laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992
Rekisterihallintoasetus	rekisterihallintoasetus 4.4.1996/248
RL	rikoslaki 19.12.1889/39
Ro HO	Rovaniemen hovioikeus
SHL	sosiaalihuoltolaki 1301/2014
Sosiaalihuollon asiakaslaki	laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

1 JOHDANTO

Edunvalvojan määrääminen on vaativa ja monivaiheinen asiantuntijoiden suorittama toimi, jonka perimmäisenä lähtökohtana on varmistaa heikommassa asemassa olevien etujen ja oikeuksien toteutuminen. Henkilö voidaan määrätä edunvalvontaan holhous-toimilain nojalla, kun hän on kykenemätön itse hoitamaan omia taloudellisia asioitaan joko vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun vastaavan syyn vuoksi (HolTL 1 §). Kaikkein lievimmissäkin muodossa edunvalvojan määrääminen rajoittaa henkilön oikeuksia itseään koskevissa asioissa ja se on yksi merkittävimpiä itsemääräämisoikeu-teen vaikuttavista toimista¹. Tästä syystä edunvalvonta on luonteeltaan viimesijainen palvelu ja sitä tulisi käyttää vasta kun läheisten tuki tai muut palvelut eivät enää riitä turvaamaan henkilön oikeuksien toteutumista². Edunvalvonnan tarpeen arvioinnissa ja vaihtoehtoisia palveluita punnittaessa, on lähtökohtana aina päämiehen edun optimaali-nen toteutuminen ja edunvalvontakynnyksen ylittyminen³.

Maistraatti on toimivaltainen viranomainen määräämään henkilön edunvalvontaan niis-sä tilanteissa, joissa henkilö on itse hakenut edunvalvojan määräämistä maistraatista, hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen ja pyytää tiettyä henkilöä edunvalvojak-seen⁴. On erityisen tärkeää, että henkilö kykenee ymmärtämään ne oikeusvaikutukset, mitä edunvalvojan määrääminen hänen kannaltaan merkitsee. Tällaiseen oma-aloitteista edunvalvontaa koskevaan hakemukseen liittyy aina arviointia ja pohdintaa viranomaisen osalta siitä, onko edunvalvojan määrääminen tarpeellista ja itsemääräämisoikeutta kun-nioittavaa.⁵

Maistraatilla on merkittävä rooli perusoikeuksien turvaamisessa. Sen tehtävänä on osal-taan huolehtia siitä, ettei kukaan edunvalvonnan tarpeessa oleva henkilö jää ilman tar-vitsemaansa suojaa omaisuuttaan tai henkilöään koskevissa asioissa. Toisaalta maistraa-tin tulee myös huolehtia siitä, ettei kukaan ole aiheettomasti edunvalvonnassa tai ettei kenellekään määrätä aiheettomasti edunvalvojaa. Kyse on punninnasta ja rajanvedosta, joka ei aina välttämättä ole ongelmatonta.⁶

---

¹ Tammilehto 2012, 260–263

² Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 3

³ Tornberg 2012, 355 ja Tammilehto 2012, 259

⁴ Maistraatti -sivut. Edunvalvojan määrääminen

⁵ Välimäki 2013, 356

⁶ EOA Dnro 3746/4/15

Edunvalvontaan määrättiin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä vuosittain noin 8 500 henkilöä⁷. Vuonna 2016 voimassa olevia edunvalvontoja oli vajaa 70 000, mikä tarkoittaa alkaneita edunvalvontoja ja vahvistettuja edunvalvontavaltuutuksia vajaa 11 000 vuodessa⁸. Edunvalvontaa koskevien asioiden määrä ja käsittelyajat ovat kasvaneet vuosi vuodelta työmäärän kasvaessa ja henkilöstömäärän vähentyessä. Eniten edunvalvoja haetaan vanhuksille. Edunvalvonta on kuitenkin monelle edelleen tabu ja edunvalvonta-asioihin havahdutaan monesti vasta siinä vaiheessa, kun ihmetellä muistisairaana vanhuksen varojen katoamista.⁹

1.1 Tavoite, tarkoitus ja raja

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, mitä ongelmia edunvalvojan määräämisen yhteydessä ilmenee, eli mitkä tekijät hankaloittavat edunvalvojan määräämistä maistraatin näkökulmasta. Kysymys muodostaa tutkimuksen punaisen langan, jonka ympärille alakysymykset muodostuvat. Tutkimuksen alakysymysten avulla on tavoitteena kartoittaa, mitä vaikutuksia haasteellisilla edunvalvojan määräämistilanteilla on ja olisiko tilanteiden haasteelliseksi kehittyminen estettävissä.

Lainopillisen teorian ja tutkimuksen avulla on tarkoitus antaa mahdollisimman kokonaisvaltainen ja käytännönläheinen kuva edunvalvojan määräämisestä sekä määräämistyössä esiin tulevista haasteellisista tapauksista. Tutkimuksen avulla on hyödynnetty kohderyhmälle vuosien saatossa henkilökohtaisten työkokemusten myötä karttunutta tietotaitoa tilanteista, jotka ovat poikenneet haastavuudeltaan tavanomaisista vireille tulleista edunvalvonta-asioista. Aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia edunvalvojan määräämiseen liittyvistä ongelmista tai niiden vaikutuksista, ei ole julkaistu. Koska käytännön tilanteissa esiin tulevista haasteista ja niiden taustoista ei ole juurikaan saatavilla dokumentoitua tietoa, on tutkimuksen avulla tarkoitus saada niin sanottua hiljaista tietoa kirjalliseen muotoon. Hiljainen tieto on usein kokeneisiin ammattilaisiin liitetty käsite, jota on vaikea selittää yksiselitteisesti¹⁰. Hiljaisen tiedon käsitteen keksijä Michael Polanyi on kiteyttänyt hiljaisen tiedon olemuksen sanomalla, että tiedämme enemmän kuin pystymme kertomaan. Polanyi kuvaa ihmisen tietoisuutta jäävuoreen, jossa ilmaistuna

⁷ HE 203/2010 vp. s. 3

⁸ Maistraatti -sivut. Avoin data ja tilastot: Päämiesten lukumäärät

⁹ Oksanen 2014. Kotimaa -lehti: Vanhuksille haetaan edunvalvontaa usein liian myöhään – läheiset vetävät rahaa välistä

¹⁰ Toom 2008, 34

osana näkyy vain huippu ja josta suurin osa jää pinnan alapuolella. Ihmisellä on siis paljon tietoisuutta, joka näkyy heidän toiminnassaan erilaisina tapoina, rutiineita, käytäntöinä ja tuntemuksina, mutta niitä ei osata ilmaista.¹¹ Hiljaisen tiedon olemassaolo tiedostetaan ja tunnistetaan usein vasta organisaatiossa tapahtuvan henkilövaihdoksen tai muutosten myötä¹².

Opinnäytetyö on rajattu koskemaan maistraatin määräämää edunvalvontaa tämän toimivallan rajoissa. Rajauksen ulkopuolelle jää tuomioistuinmenettelyn kautta voimaan tulleet edunvalvojan määräämistilanteet. Luvanvaraiset toimet eivät myöskään kuulu tämän tutkielman piiriin. Edunvalvojan määräämiseen liittyy läheisesti edunvalvontavaltuus, mutta aihetta käsitellään tutkielmassa vain edunvalvonnan aloittamisen vaihtoehtoisena palveluna.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus on toteutettu Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikön holhoustoimelle ja sen kohderyhmä koostui viidestä edunvalvonta-asioiden parissa työskentelevästä esittelijästä ja henkikirjoittajasta. Otanta ei ole suuri, mutta riittävä aiheen tutkimiseen ja laadullisen tiedon saamiseen. Tutkimuksen aiheen taustalla on Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikössä suoritettu opintoihin sisältyvä harjoittelu, jonka aikana opinnäytetyön aihe syntyi määräämistyötä tekevien päivittäin kohtaamien haasteiden myötä. Opinnäytetyötä ei ole toteutettu toimeksiantona, mutta aihe on kohderyhmän mielestä tärkeä osa edunvalvojan määräämisprosessia ja aiheeseen syvällisempi perehtyminen tutkimuksen avulla edesauttaa eteenkin opiskelijaa pääsemään syvemmälle määräämistyön työnkuvaa.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän avulla. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus, koska sen avulla pyritään saamaan mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva tutkittavasta aiheesta ja sitä pyritään ymmärtämään syvällisesti eri näkökulmista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kohderyhmän henkilöiden näkökulmille ja kokemuksille halutaan antamaan mahdollisimman paljon tilaa. Lisäksi tutkimusmenetelmän avulla on tarkoitus perehtyä tutkittavan ilmiön

¹¹ Jyväskylän yliopisto: Hiljainen tieto.

¹² Toom 2008, 37

taustalla oleviin ajatuksiin ja tunteisiin. Laadullista tutkimusmenetelmää hyödyntämällä ei ole tarkoitus pystyä selittämään laajasti yleistettäviä ilmiöitä tai antaa mahdollisimman kattavaa kuvaa ilmiön esiintymisestä. Tyypillisenä piirteenä laadullinen tutkimus karttaa tiukkoja ennakkoehtoja, eli se ei rajaa ilmiöiden mahdollisia syitä tai niiden seurauksia. Kvalitatiivinen tutkimus on pääasiassa induktiivista tutkimusta. Tällä tarkoitetaan päättelyä, jossa edetään yksittäistapauksista yleistyksiin, eli tutkimustulosten avulla päädytään johonkin yleistävään havaintoon¹³. Määrällisen tutkimusmenetelmän sijaan, laadullisessa tutkimuksessa ei ole hypoteesia, eli tutkimuksessa pyritään etenemään aineistosta käsin mahdollisimman vähin ennakko-oletuksin¹⁴. Tutkimuksessa teoria on mukana kahdella eri tavalla. Teoriaa käytetään keinona, joka auttaa tutkimuksen tekemisessä sekä päämääränä, jolla pyritään kehittämään teoriaa edelleen.¹⁵

Tutkimuksen tiedonkerukeinona on käytetty avointa kyselylomaketta (liite 1.), joka koostuu kahdeksasta kysymyksestä. Avoimet kysymykset eivät rajoita vastaajaa ja ne soveltuvat käytettäväksi silloin, kun vastausvaihtoehtoja ei tiedetä ennalta¹⁶. Lomake on pyritty pitämään visuaalisesti selkeänä ja kysymykset kattavina, mutta helposti ymmärrettävinä. Kyselylomakkeen avulla toteutettava tutkimus osoittautui parhaaksi tiedonkeruumenetelmäksi muihin menetelmiin verrattuna, koska kohderyhmän henkilöt työskentelevät toisella paikkakunnalla tutkijaan nähden, ja kyselylomakkeen avulla henkilöt saivat valita itselleen otollisimman ajankohdan kyselylomakkeen täyttämiseen ja vastauksien pohdintaan. Tutkimus toteutettiin lähettämällä kyselylomake kohderyhmän henkilöille sähköpostitse.

1.3 Lähdeaineisto

Opinnäytetyön eräänlaisen lähdeaineistollisen rungon muodostaa HolTL. Laki sisältää kuitenkin yli 100 pykälää, mikä yhdistettynä vuosien varrella tehtyihin lakiuudistuksiin tekee pitkästä ja monimutkaisesta laista vaikeasti hallittavan kokonaisuuden. Näin ollen on luontevaa lain tulkinnan yhteydessä hyödyntää aiheeseen liittyvää oikeuskirjallisuutta, johon opinnäytetyön teoreettisen osuuden lähdeaineisto painottuu. Oikeuskirjallisuuden lisäksi lähteenä on hyödynnetty oikeustapauksia, aiheeseen liittyviä artikkeleita ja

¹³ Hirsjärvi & Huttunen 1995, 201

¹⁴ Eskola & Suoranta 1998, 19–20

¹⁵ Eskola & Suoranta 1998, 81–83

¹⁶ Heikkilä 2010, 49

muita luotettavista tietolähteistä peräisin olevia asiantuntijakirjoituksia. Merkittävän osan asiantuntijalähteistä muodostaa Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikön holhoustoimen esittelijät ja henkikirjoittajat. Tietoja edunvalvonnan määraamisestä ja itse edunvalvontaprosessin etenemisestä on kerätty vuonna 2014 suoritettun harjoittelun aikana havaintojen ja työssä vastaan tulneiden kysymysten avulla.

Käytännössä ilmenevät edunvalvontatilanteet ovat huomattavan monenlaisia ja edunvalvonnassa olevien päämiesten ikäjakauma ulottuu ala-ikäisistä vajaavaltaisista aina iäkkäisiin vanhuksiin. Lainsäädännöllisesti edunvalvonta ei tarkoita ainoastaan holhous-toimilain säännösten aiheuttamia vaikutuksia, vaan siihen kietoutuu läheisesti sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö, henkilö- ja persoonallisuusosoikeus sekä perhe- ja jäämistöoikeus. Opinnäytetyötä tarkastellaan maistraatin näkökulmasta, jonka toiminta ohjaa ja sääntelee hallintolaki (HL, 434/2006) ja hallintolainkäyttölaki (HLKL, 586/1996). Kun on kyse viranomaisen toiminnasta ja toimivallan käyttämisestä – tässä tapauksessa maistraatin toimivallasta määrätä henkilölle edunvalvoja – on olennaista ottaa myös nämä lait huomioon.

2 EDUNVALVONTAJÄRJESTELMÄ

Holhoustoimen edunvalvontajärjestelmä on ensisijaisesti tulojen ja omaisuuden hoito- ja valvontajärjestelmä. Siitä voidaan perustellusti puhua yhtenä keskeisistä sosiaalisen turvallisuuden sekä kontrollin järjestelmistä¹⁷. Järjestelmän avulla pyritään ihmisen tehokkaaseen kunnioittamiseen silloin, kun hän ei itse voi itsemääräämisoikeutensa puitteissa riittävän luotettavin tavoin liittyä ympäröivään yhteiskuntaan¹⁸. Lisäksi järjestelmä on lähtökohtaisesti yksilöä kunnioittava, aktiivisen huolenpidon ja ennakoivan valvonnan järjestelmä, missä maistraattien toiminta on keskeinen oikeusturvatekijä¹⁹.

Holhoustoimen edunvalvontajärjestelmää tarkasteltaessa kokonaisuutena, tulee kiinnittää erikseen huomiota edunvalvojiin, omaisuudenhoitoon, edunvalvojien toiminnan rajoihin, toiminnan valvontaan sekä holhoustoimen tietojärjestelmiin. Edunvalvontajärjestelmä on moniosainen kokonaisuus, minkä takia siihen liittyy myös monia riskitekijöitä.²⁰

Edunvalvonta on mahdollista toteuttaa kahdella tavalla. Henkilölle voidaan määrätä edunvalvojaksi yksityinen henkilö tai valtion oikeusaputoimiston edunvalvontapalveluiden kautta yleinen edunvalvoja.²¹ Yleiseen edunvalvojaan päädytään usein tilanteissa, joissa tämän katsotaan olevan päämiehen edun kannalta parempi vaihtoehto. Opinnäytetyön tutkimuksessa osassa perehdytään tarkemmin tilanteisiin, joissa päämiehen edun parhaan mahdollisen toteutumisen vuoksi yleisen edunvalvojan katsotaan olevan parempi vaihtoehto kuin yksityinen edunvalvoja.

Edunvalvontapalveluiden tarjoamisesta vastaa valtio. Alun alkaen tehtävästä ovat vastanneet kunnat, mutta vuonna 2009 vastuu palveluiden tarjoamisesta siirtyi valtiolle. Valtio aloitti edunvalvontapalveluiden yksityistämisen, minkä jälkeen edunvalvontapalveluita on ollut saatavilla myös palveluita harjoittavilta yksityisiltä yrityksiltä. Toimintaa harjoittavat yritykset ovat kuitenkin olleet suurennuslasin alla ilmi tulleiden epäkohdien takia. Pirkanmaalla ja Satakunnassa paljastui vuonna 2013 yksityisen edunvalvontayrityksien toiminnassa vakavia laiminlyöntejä, kuten muun muassa päämiesten vuok-

¹⁷ Tammilehto 2012, 272 ja Kangas 2012, 162

¹⁸ Tammilehto 2012, 272

¹⁹ Tammilehto 2012, 273

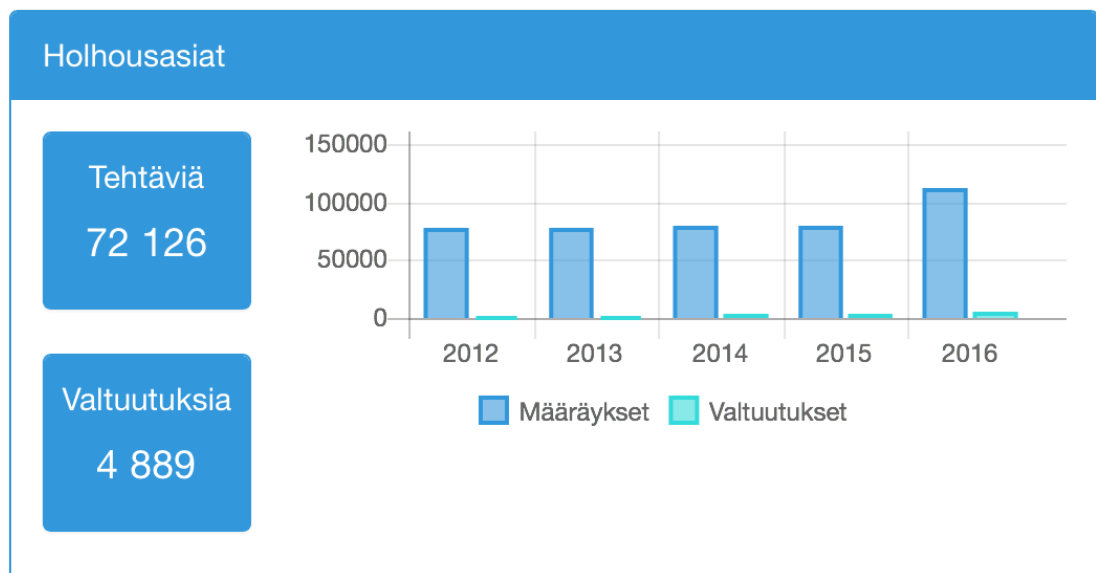
²⁰ Tammilehto 2012, 274

²¹ Oikeus -sivut. Yleinen edunvalvonta. Edunvalvonta.

rien ja muiden asumiskulujen maksamisen laiminlyöntejä, jotka lopulta johtivat päämiesten asunnoista saatuihin häätöihin.²²

2.1 Edunvalvonnan nykytila

Edunvalvontapalveluiden tarve on kasvanut jatkuvasti holhoustoimilain vuonna 1999 voimaan tulon jälkeen. Oikeusministeriön vuonna 2010 julkaisemassa mietinnöissä ja lausunnoissa koskien edunvalvonnan ostopalveluita oikeusaputoimistoissa, on päämiesten kokonaismäärään mainittu vaikuttavan kaksi asiaa. Yksi vaikuttava tekijä on edunvalvontaan määrättyjen lukumäärä ja toinen kokonaismäärään sidoksissa oleva tekijä on edunvalvonnan kesto. Mikäli edunvalvonta kestää kauan eli edunvalvojan tarve on jatkuva ja päättyneitä edunvalvontoja on vähän, edunvalvonnassa olevien kokonaislukumäärä kasvaa. Edunvalvonta voi päättyä joko päämiehen kuolemaan tai siihen, että edunvalvontaa ei koeta tarpeelliseksi ja se lakkautetaan. Se, kuinka paljon edunvalvontoja alkaa vuoden aikana, vaikuttaa työmäärään ja resurssitarpeeseen, vaikka päämiesten kokonaismäärä pysyisikin ennallaan.²³

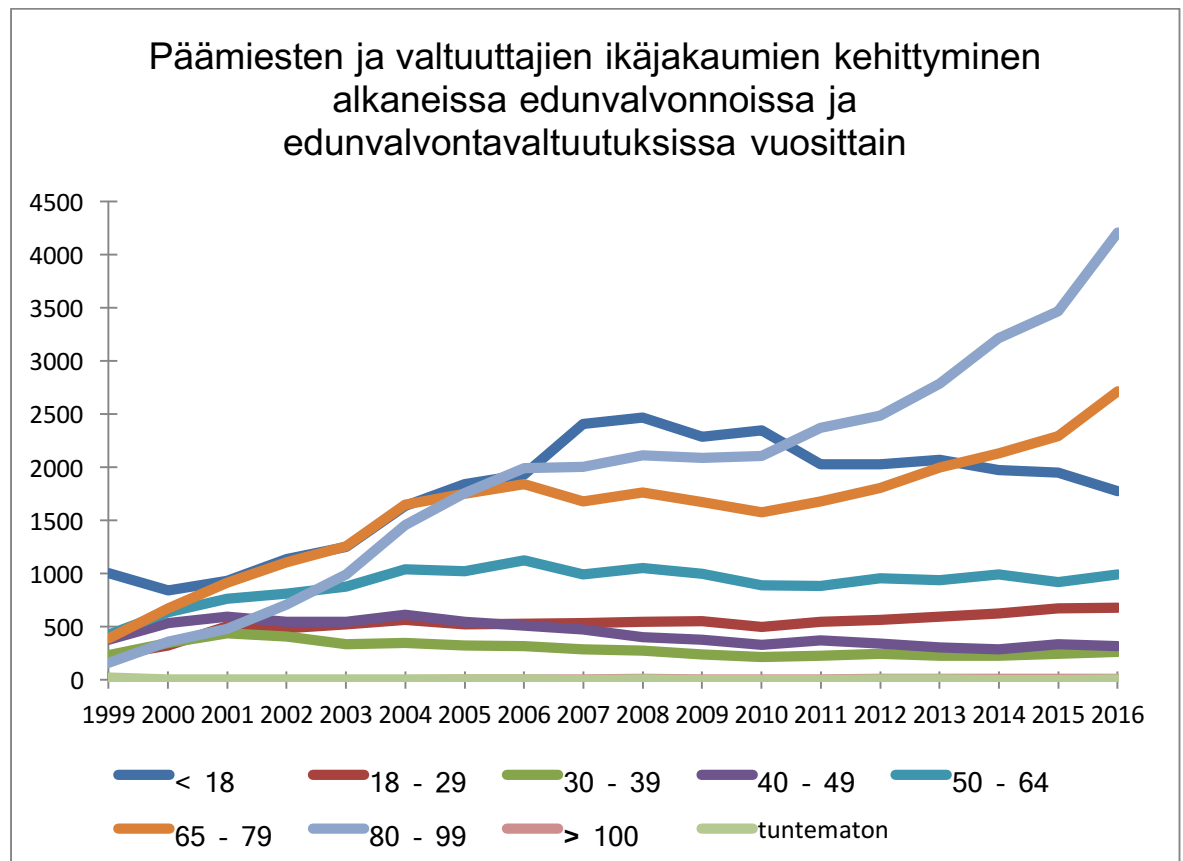
Tilasto 1. Holhousasiat tilastoina²⁴

²² Savolainen 2013. Edilex. Yle: Yksityistetty edunvalvonta oikeusasiamiehen tutkinnassa – yksityistämisestä aiheutunut vakaviakin ongelmia.

²³ Oikeusministeriö 86/2010. Edunvalvonnan ostopalvelut oikeusaputoimistoissa s. 21

²⁴ Maistraatti -sivut. Avoin data ja tilastot: Holhousasiat 22.4.2017

Yllä olevassa tilastossa (tilasto 1.) on kuvattu sinisissä laatikoissa 22.4.2017 voimassa olevien edunvalvontatehtävien ja edunvalvontavaltuuksien lukumäärät. Maistraatti -sivuilla on mahdollista nähdä edunvalvontatehtävien ja edunvalvontavaltuuksien määrät reaaliaikaisina tilastoina. Pylväsdiagrammeissa on kuvattu edunvalvojan määräyksien ja vahvistettujen valtuutuksien määrällinen kehitys vuosien 2012–2016 välillä. Diagrammeista voidaan havaita edunvalvontojen määrän tasainen vuotuinen kasvu ja vuoden 2016 aikana tapahtunut selvä nopeampi kasvu edunvalvojan määräyksien osalta.

Tilasto 2. Päämiesten ja valtuuttajien ikäjakaumien kehittyminen alkaneissa edunvalvonnoissa ja edunvalvontavaltuuksissa vuosittain²⁵

Tilastossa 2. on kuvattu viivadiagrammina päämiesten ja valtuuttajien ikäjakauman kehitys alkaneissa edunvalvonnoissa ja edunvalvontavaltuuksissa vuosien 1999–2016 välillä. Diagrammista voidaan todeta, että suurin osa alkaneista edunvalvonnoista käsittelee 80–99 vuotiaiden ikäluokan. Kyseisen ikäluokan alkaneiden edunvalvontojen ja valtuuttajien kasvu on ollut jyrkintä tarkasteluvälin aikana suhteessa muihin ikäluokkiin, ja erityisesti vuoden 2010 jälkeen kehitys on ollut huomattavan jyrkkää. Myös 65–79 vuotiaiden kehitys on ollut nousujohteista vuoden 2010 jälkeen. Alle 18 vuotiaiden alka-

²⁵ Maistraatti -sivut. Avoin data ja tilastot: Päämiesten ikäjakaumat 22.4.2017

neiden edunvalvontojen ja valtuuttajien osalta määrässä on tapahtunut tarkasteluvälillä aaltoilevaa muutosta. Holhoustoimilain voimaantulon jälkeen määrässä on ollut tasaista kasvua ja vuonna 2008 määrä on ollut erityisen korkea. Vuosien 2008 ja 2016 välillä kehitys on ollut hieman laskujohteista.

Sekä pylväsdiagrammin, että viivadiagrammin tilastoja selittää edunvalvonnan tarpeessa olevien henkilöiden määrän kasvu. Isoin taustalla vaikuttava syy on väestön vanheneminen. Erityisesti vanhin väestönosa, mikä käsittää yli 80 vuotiaat, tulee kasvamaan väestöliiton ennusteiden mukaan selvimmin. Luonnollisen vanhentumisen lisäksi, erityisesti vanhentumiseen liittyvät sairaudet ja oireet, kuten dementian myötä muistin heikkeneminen, vaikuttaa sairauden edetessä oleellisesti kykyyn hoitaa taloudellisia asioita.²⁶ Tämä tulee johtamaan lähivuosikymmeninä siihen, että yhä useampi vanhus tarvitsee apua ja tukea juurikin varainhoidollisten asioiden kanssa. Lisäksi yleisen vaurastumisen myötä myös vanhenevan väestön varallisuuden määrä lisääntyy, mikä tulee olemaan lisääntyvän edunvalvonnan tarpeen yksi syistä.²⁷

Edunvalvonnan suurin asiakasryhmä koostuu muistihäiriöisistä ja päätöskyvyn ongelmista kärsivistä ikäihmisistä. Viime vuosina edunvalvonnan piiriin on tullut myös nuoria henkilöitä²⁸. Nuorten ja nuorten aikuisten edunvalvonnan tarpeen taustalla on usein velkaantuminen, mikä on voinut aiheutua esimerkiksi peliriippuvuudesta tai päihdeongelmasta. Edunvalvonnan tarpeen aiheuttajina eivät siis aina ole ikääntymisen mukana tuomat sairaudet tai muut vastaavat syyt.²⁹

2.2 Maistraatti edunvalvojien toiminnan valvojana

Maistraatti on organisaatio, joka toimii monien rekisterihallintoasetuksessa (248/1996) määrättyjen tehtävien lisäksi holhousviranomaisena. Tällä tarkoitetaan sitä, että maistraatti valvoo sekä yksityisten, että oikeusaputoimistojen kautta edunvalvontatehtävää hoitavien yleisten edunvalvojien toimintaa. Edunvalvojien varsinainen säännönmukai-

---

²⁶ Tammilehto 2012, 266

²⁷ Välimäki 2013, 13–14

²⁸ Välimäki 2013, 3

²⁹ Tornberg & Kuuliala 2015, 4

nen valvonta rakentuu kolmesta asiasta: omaisuusluettelosta, omaisuuden hoitosuunnitelmasta ja vuositileistä.³⁰

Tärkeimmän valvonnan perustan muodostaa omaisuusluettelo, joka edunvalvojan tulee laatia ja toimittaa maistraattiin kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun hänen tehtävänsä edunvalvojana on alkanut. Luettelosta tulee ilmetä kaikki päämiehen varat ja velat, jotka kuuluvat edunvalvojan hoidettaviksi (HolTL 48 §). Jos päämiehellä on yksi edunvalvoja, on yleensä edunvalvojan vastuulla koko päämiehen omaisuuden hoito, jota seurataan vertailemalla vuositilien tapahtumia omaisuusluetteloon. Päämiehen omaisuus voi edunvalvonnan aikana kasvaa esimerkiksi perinnön myötä. Tällöin omaisuusluetteloa täydennetään uuden omaisuuden osalta. Mikäli päämiehen omaisuus kasvaa esimerkiksi saannon myötä, tulee siitä ilmoittaa maistraattiin kolmen kuukauden kuluessa sen saamisesta.

Toisena maistraatin valvontajärjestelmänä toimii omaisuuden hoitosuunnitelma. Päämiehen omaisuutta koskeva hoitosuunnitelma täydentää valvonnan välineenä omaisuusluetteloa ja sen avulla voidaan ennakoida tehokkaan valvonnan toteutumista.³¹ Maistraatti voi määrätä HolTL:n 40 §:n nojalla hoitosuunnitelman laadittavaksi tarvittaessa, mutta ensisijaisesti silloin, kun päämiehellä on runsaasti vaikeahoitoista tai muutoin riskialtista omaisuutta. Omaisuuden hoitosuunnitelma voi olla tarpeen myös silloin, kun edunvalvojana on lähiomainen ja ilmeisen vaarana on päämiehen ja edunvalvojan varojen sekoittuminen keskenään. Maistraatti pyrkii ennakollisesti ohjaamaan edunvalvojan toimimaan hyvän edunvalvontatavan mukaisesti eli tähtäämään päämiehen edun toteutumiseen kaikessa edunvalvonnassa. Hyvän edunvalvontatavan mukainen edunvalvonta on päämiehen edun mukaista edunvalvontaa, joka konkretisoituu yksittäisissä edunvalvontatoimenpiteissä, kuten esimerkiksi kiinteistön myymisessä päämiehen puolesta.³² Omaisuuden hoitosuunnitelmaa voidaankin luonnehtia instrumentiksi, jonka avulla riskien syntymistä pyritään välttämään³³.

Jälkikäteisenä, mutta yksityiskohtaisempaan valvonnan välineenä toimivat päämiehen varojen hoidon pohjalta laaditut vuositilit. Edunvalvojan tulee antaa maistraatille vuosittain kolmen kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä selvitys päämiehen varoja

³⁰ Tammilehto 2012, 282

³¹ Tammilehto 2012, 282–283

³² Sarja 2011, 134

³³ Saarenpää 2013. Luentomateriaali: Edunvalvontaoikeudesta: 1.7 edunvalvojien toiminnan valvonta

koskevan tilin toiminnasta ja liitteet tileihin liittyvistä tositteista. Tositteita ovat muun muassa tiliotteet ja tositteet päämiehelle maksettavista etuuksista. Tilin tarkastamisen jälkeen liitteet ja tarkastettu vuositili lähetetään tiedoksi edunvalvojalle. Maistraatti voi myöntää vapautuksen tilivelvollisuudesta, jos omaisuutta on vain vähän tai sitä ei ole lainkaan, eikä se koske sellaista alaikäisen edunvalvontaa, jota ei ole merkitty holhousrekisteriin³⁴. Tapauksissa, joissa edunvalvojana on läheinen, voi tili olla mahdollista laatia yleisluonteisesti. Tämä ei kuitenkaan sulje pois läheissuhteisiin liittyvien riskien luomaa tarvetta tarkempaan valvontaan. Kun edunvalvonta päättyy, tulee edunvalvojan toimittaa maistraattiin päätöstili viipymättä edellisen tilikauden päättymisen jälkeiseltä ajalta. Jos alaikäisen edunvalvontaa ei ole merkitty holhousrekisteriin, on edunvalvoja vapautettu päätöstilin antamisesta.³⁵

HolTL:n 55 §:ssä vuosi- ja päätöstilejä koskeva säädös on hyvin yleisluontoinen ja sääntely on siten avannut mahdollisuuden mitä erilaisimpiin tapoihin tehdä tili. Tästä syystä tilit ja niiden tarkastaminen ovat olleet käytännössä vaikeita asioita holhouksessa ja ovat sitä edelleen edunvalvonnassa. Vuonna 2011 tilannetta pyrittiin parantamaan lakiin tulleeseen hyvän tarkastustavan -käsitteellä.³⁶ Käsitteellä tarkoitetaan sitä, että holhousviranomaisen on vuosi- tai päätöstilin saatuaan tarkastettava tili viipymättä hyvän tarkastustavan edellyttämässä laajuudessa ja selvitettävä, miten omaisuutta on hoidettu, onko päämiehelle annettu kohtuullisena pidettävän määrän verran käyttövaroja, onko edunvalvojan palkkio suuruusluokaltaan perusteltu ja onko tili laadittu oikein (HolTL 56 §). Holhousviranomainen voi kuitenkin tarkastaa tilin tätä yleispiirteisemmin, jos omaisuuden määrän tai laadun takia ja muiden seikkojen perusteella on aihetta olettaa, ettei päämiehen etu tästä vaarannu (laki holhoustoimesta annetun lain muuttamisesta 11.2.2011/122, 58 §). Edunvalvojan jättämä ensimmäinen tili on kuitenkin tarkastettava kuten HolTL:n 56 §:n 1 momentissa on säädetty, eikä tiliä voida tarkastaa yleispiirteisesti.

2.3 Edunvalvojan kelpoisuus ja tehtävät

Edunvalvojat ovat avainasemassa edunvalvontajärjestelmän tosiasiallisessa toimivuudessa. Maistraatin määräämät edunvalvojat ovat yksityisiä luonnollisia henkilöitä, usein

³⁴ Ks. Holhousasioiden rekisteri s. 25

³⁵ Tammilehto 2012, 283

³⁶ Tammilehto 2012, 283

päämiehen läheisiä, kuten puoliso, sisarus tai vanhempi. HolTL ei määrittele edunvalvojan sopivuutta päämiehen ja edunvalvojan suhteen perusteella, mutta voidaan kuitenkin katsoa, että mitä läheisempi suhde päämiehen ja edunvalvojan välillä vallitsee, sitä luotettavampi ja paremmat edellytykset edunvalvontasuhteen onnistumiselle on. Läheisenä toimiva edunvalvoja on samalla osa oikeuttamme yksityisyyteen ja yksilöllisyyteen.³⁷ Suurimmassa osassa tapauksista päämiehen toiveet edunvalvojaksi esitetystä henkilöstä kohdistuu eritoten lähiomaisiin.

Maistraateilla on edunvalvonta-asioiden erityisviranomaisina vahva tosiasiallinen asema arvioitaessa edunvalvojaksi ehdotetun henkilön sopivuutta³⁸. Edunvalvojaan kohdistuu HolTL:n nojalla tiettyjä edellytyksiä ja heitä sitovat määrätyt velvoitteet. HolTL:n 5 §:ssä edellytetään, että edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Sopivuutta arvioitaessa on muun ohella otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus sekä tehtävän laatu ja laajuus. Taidossa ja kokemuksessa on kyse henkilön asiantuntemuksesta taloudellisten asioiden hoitamisessa.³⁹ Mikäli edunvalvojaksi ehdotetulla on luottohäiriömerkintä tai hän on syyllistynyt esimerkiksi väkivaltarikokseen, ei henkilöä voida pitää kelpollisena edunvalvojan tehtävään. Tehtävän laadusta ja laajuudesta riippuu suurelta osin se, mitkä seikat saavat korostetun merkityksen henkilön edunvalvojaa päätettäessä. Lainsäätäjä on jättänyt vaikutusvaltaa viranomaisen omille arvioille ja lisäselvityksille edunvalvojaksi ehdotetun soveltuvuudesta tehtävään. Laissa määrättyjen seikkojen lisäksi olennaista on selvittää edunvalvojaksi esitetyn kyky selviytyä tehtävästä.⁴⁰ Tehtävään ehdotetun tulee kyetä hyvään yhteistyötoimintaan päämiehensä kanssa ja tähän esimerkiksi henkilön korkea ikä, vaikea sairaus tai asuminen ulkomailla saattavat olla esteenä yhteistyövelvoitteen toteutumiselle ja edunvalvojana toimimiselle⁴¹. Esimerkiksi nuorelle henkilölle ei välttämättä ole perusteltua määrätä iäkästä edunvalvojaa, mikäli edunvalvonnan tarve tulee olemaan jatkuva. Tilanteita tulee kuitenkin aina arvioida tapauskohtaisesti.⁴² HolTL ei kuitenkaan edellytä, että edunvalvojan tulisi asua Suomessa tai olla Suomen kansalai-

---

³⁷ Tammilehto 2012, 274

³⁸ EOA Dnro 2859/4/02

³⁹ Ro HO Dnro H02/827

⁴⁰ Ro HO Dnro H02/827

⁴¹ Ro HO Dnro H02/827 ja Oikeus -sivut. Holhoustoimen kehitysryhmän kannanotto: Ulkomailla asuva edunvalvoja (kysymys 1/21.3.2012)

⁴² EOA Dnro 2859/4/02

nen⁴³. Laki ei myöskään määrittele edunvalvojaksi soveltuvan yläikärajaa, mutta HolTL:n 6 § kuitenkin edellyttää edunvalvojan täysivaltaisuutta⁴⁴.

Edunvalvontasuhteessa päämiehen ja edunvalvojan välillä vallitseva yhteistyövelvoite tarkoittaa edunvalvojan kannalta sitä, että tämän on pyrittävä mahdollisimman hyvään kommunikointiin ja yhteistyöhön päämiehensä kanssa⁴⁵. Tilanteissa, joissa on kysymys tukevasta ja yhteisen toiminnan kautta tapahtuvasta edunvalvonnasta, tulee edunvalvojan lain nojalla tiedustella päämiehen mielipidettä tämän kannalta tärkeistä asioista, jos kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Edunvalvojaa koskee myös velvollisuus pitää päämies ajan tasalla tämän taloutta koskevissa asioissa sekä kertoa toimenpiteistä, joihin edunvalvoja on päämiehen vuoksi ryhtynyt omaisuutta hoitaessaan.

HolTL:n 5:ssä luvussa on määritelty tarkasti edunvalvojan asema ja tehtävät. Tavallisesti edunvalvoja määrätään huolehtimaan päämiehensä omaisuudesta ja taloudellisista asioista, mutta edunvalvojan määräämisen perusteena voi myös olla yksittäinen oikeustoimi, kuten kiinteistön myyminen päämiehen puolesta. Yksittäistä oikeustoimea varten edunvalvoja määrätään usein määräajaksi⁴⁶. Edunvalvojan toimivalta voidaan laajentaa tuomioistuimen katsoessa aiheelliseksi koskemaan myös päämiestä henkilöä koskeviin asioihin (HolTL 29 §). Henkilöä koskevia asioita ovat esimerkiksi nimen vaihtaminen tai uskonnolliseen ryhmään liittyminen.

Edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestään tälle uskotettujen valtuuksien rajoissa päämiehen omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa HolTL:n 29.1 §:n nojalla. Edunvalvoja toimii lähtökohtaisesti päämiehen rahaliikenteen sääntelijänä ja omaisuuden hoitajana. Edunvalvojan tehtävänä on pitää huolta muun muassa siitä, että päämiehen omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi ja tyydyttämään tämän henkilökohtaisia tarpeitaan. Päämiehelle tulee myös jättää omaisuudesta riittävästi rahavaroja henkilökohtaisiin menoihin, jotka päämies voi käyttää haluamallaan tavalla.⁴⁷ Edunvalvojalla ei siten ole oikeutta puuttua esimerkiksi siihen, jos päämies haluaa antaa tavallisen lahjan sukulaiselle tämän syntymäpäivänään, jos se on

⁴³ Oikeus -sivut. Holhoustoimen kehitysryhmän kannanotot: Ulkomailta asuva edunvalvoja (kysymys 1/21.3.2012)

⁴⁴ EOA Dnro 2859/4/02

⁴⁵ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Miten edunvalvojan tulee hoitaa tehtävänsä?

⁴⁶ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Kuka tarvitsee edunvalvojaa. Edunvalvojan määrääminen

⁴⁷ Tammilehto 2012, 279

tavanomainen ja taloudelliselta merkitykseltään vähäinen (HolTL 38 §). Tuomioistuinten päätöksellä edunvalvojan edustuskelpoisuutta voidaan laajentaa HolTL:n 28 §:n nojalla koskemaan sellaisia asioita, joiden merkitystä päämies ei itse kykene ymmärtämään.

Edunvalvojan tehtävänä on huolehtia täysi-ikäisen edunvalvojana myös siitä, että päämies saa sopivan hoidon, huolenpidon ja kuntoutuksen, jota voidaan pitää päämiehen sekä tämän toivomukset huomioon ottaen asianmukaisena (HolTL 42 §). Tarvittaessa edunvalvojan tulee olla yhteistyössä esimerkiksi kunnan sosiaali- ja terveystalouden viranomaisten kanssa päämiehestä koskevista asioissa⁴⁸. Huolenpitotehtävä vallitsee silloinkin, vaikka edunvalvojaa ei nimenomaisesti ole määrätty edustamaan päämiestä tämän henkilöä koskevista asioissa. Sosiaalihuoltoa koskeviin asioihin usein sisältyy jonkin etuuden saaminen, jolloin asialla on vaikutus myös taloudellisiin asioihin.⁴⁹ Kuntoutuslain 42 §:n nojalla (laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista 566/2005) edunvalvoja tai kansaneläkelaitoksen (KELA) hyväksymä lähiomainen voi käyttää puhevaltaa päämiehen puolesta etuuden tai oikeuden hakemiseen, mikäli päämies ei siihen sairaiden tai muun vastaavan syyn vuoksi itse kykene. Tällöin taloudellisia asioita varten määrätty edunvalvoja voi hakea tarvittaessa myös muutosta mahdolliseen epäsuotuisaan päätökseen. Sen sijaan, jos ratkaisu koskee ainoastaan henkilöä itseään koskevia asioita ilman taloudellista ulottuvuutta, ei taloudellisia asioita varten määrätty edunvalvojalla ole silloin toimivaltaa valittaa asiasta. Tällaisessa tapauksessa edunvalvojan voi olla aiheellista harkita, tulisiko hänen hakea tehtävään laajennusta koskemaan myös henkilöä koskevia asioita.⁵⁰

HolTL:n 44.2 §:n lainkohdan mukaan edunvalvojalla on oikeus saada päämiehensä varoista korvaus tarpeellisista kuluistaan sekä tehtävänsä laatuun ja laajuuteen ja päämiehen varoihin nähden kohtuullinen palkkio. Kulujen korvattavuuden osalta ei ole asetettu muuta edellytystä, kuin että niiden on oltava tarpeellisia. Tarpeellisuutta arvioidaan edunvalvojan tehtävän vaatimuksien mukaa ja vertailukohteena tulee käyttää normaalin huolellisen henkilön — bonus paterfamilias — arviointia. Liian kalliita kuluja aiheuttava edunvalvoja joutuu vastaamaan maistraatin katsomat liikkakulut vahinkonaan.⁵¹ Edunvalvojan palkkion suuruuden määrää käytännössä se, miten vaativasta, vastuulli-

⁴⁸ Oikeus -sivut. Oikeusapu. Edunvalvojan tärkeimmät tehtävät

⁴⁹ Oikeus -sivut. Oikeusapu. Edunvalvojan tärkeimmät tehtävät

⁵⁰ Oikeus -sivut. Holhoustoimen kehitysryhmän kannanotot: Edunvalvojan huolenpitovelvollisuus (14.9.2012/ Kysymys 1)

⁵¹ Välimäki 2009, 126–127

sesta, työllistävästä ja suuresta varallisuuden hoitamisesta on kyse. Suuren varallisuuden hoitamisesta palkkio on suurempi kuin helpon ja vaatimattoman tehtävän hoitamisesta.⁵² Edunvalvoja on palkkion lisäksi oikeutettu saamaan erityiskorvausta päämiehen hyväksi tehdystä tarpeellisesta, erityistä ammattitaitoa tai huomattavaa työmäärää vaativasta tehtävästä, jos tehtävän hoitaminen edunvalvojan toimesta on ollut päämiehen edun mukaista (HolTL 44.2 §). Erityiskorvauksen on lisäksi oltava kohtuullinen ja korvauksen saamiseksi edunvalvojan on esitettävä hyväksyttävä lasku⁵³.

Edunvalvojan perus- ja huolellisuusvelvoitteen tehosteena on HolTL:n 45 §:n mukainen vahingonkorvausvelvollisuus⁵⁴. Lainkohdan nojalla edunvalvoja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on tehtävänsä hoitaessaan tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut päämiehelleen. Edunvalvojan korvausvelvollisuutta arvioidaan lähtökohtaisesti vain tämän säännöksen nojalla eikä esimerkiksi suoraan vahingonkorvauslain nojalla. Korvausvelvollisuuden piiriin kuuluu henkilö- ja esinevahingon lisäksi myös varallisuusvahinko. Käytännössä edunvalvoja voi aiheuttaa päämiehelleen vahinkoa esimerkiksi tekemällä huolimattomuuttaan tai tarkoituksella päämiehen omaisuutta koskevan epäedullisen vuokrasopimuksen tai passiivisuudellaan laiminlyömällä päämiehen asioiden huolellisen hoitamisen.⁵⁵

---

⁵² Välimäki 2009, 126–127

⁵³ Välimäki 2009, 127

⁵⁴ Välimäki 2009, 133

⁵⁵ Välimäki 2009, 134

3 EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMINEN ERI TILANTEISSA

Kun puhutaan maistraatin toimivallan rajoissa tapahtuvasta edunvalvojan määräämisestä, kyse on holhoustoimilain järjestelmässä päämiehen itsensä käynnistämästä eli omaaloitteisesta edunvalvonnasta⁵⁶. HolTL:n nojalla henkilön tulee kyetä itse ymmärtämään edunvalvonnan merkitys ja ehdottaa haluamaansa tiettyä henkilöä edunvalvojakseen. Edunvalvojan määräämisessä on kysymys tärkeistä oikeusturvanäkökohdista ja siksi edunvalvojien määrääminen kuuluu pääsääntöisesti yleisille tuomioistuimille. Kuitenkin tapaukset, joiden oikeusturvanäkökohdilla ei ole niin painavaa merkitystä, voi maistraatti määrätä edunvalvojan. Maistraatin kautta tapahtuva edunvalvojan määrääminen on siten menettelyltään kevyempi kuin yleisen tuomioistuimen kautta tapahtuva määrääminen.⁵⁷

3.1 Vanhus-, sairaus- ja vastaavat tapaukset

3.1.1 Määräämisen edellytykset

Täysi-ikäisen edunvalvonta ei ole lakimääräistä ja sen alkaminen edellyttää vanhus-, sairaus- ja vastaavissa tapauksissa edunvalvontakynnyksen ylittymistä⁵⁸. Edunvalvontakynnyksestä säädetään HolTL:n 8 §:ssä ja sen ylittymistä tarkastellaan kykenemättömyyden- ja välttämättömyyden periaatteiden sekä päämiehen edunvalvontaan suostumisen ja aiheettoman vastustamisen kautta⁵⁹.

HolTL:n 8 §:ssä kykenemättömyydellä edunvalvonnan määräämisen edellytyksenä tarkoitetaan sitä, että henkilön tulee olla kykenemätön valvomaan omaa etuaan taikka huolehtimaan itsestään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule muutoin asianmukaisesti hoidetuksi. Tyypitilanteissa edunvalvojan määräämiseen johtavan kykenemättömyyden ja itsemääräämisvajeen syinä ovat terveyden tai mielen-terveyden häiriöt, joiden selvittämisessä käytetään apuna lääkärinlausuntoa.⁶⁰

---

⁵⁶ Välimäki 2013, 45

⁵⁷ Välimäki 2013, 45

⁵⁸ Tammilehto 2012, 259

⁵⁹ Tammilehto 2012, 259 ja Välimäki 2012, 43

⁶⁰ Tammilehto 2012, 266

Edunvalvontakynnyksen ylittymisessä välttämättömyys periaatteen toteutuminen on edunvalvonnan alkamisen kannalta merkittävä edellytys⁶¹. Olennaista on avun tarve⁶². Avun tarpeen tulee kuitenkin olla huomattava, sillä holhoustoimi on viimesijainen palvelu ja toimintamalli, joka tulee kysymykseen vasta siinä vaiheessa, kun asioiden hoitamista ei voida järjestää muulla tavoin, kuten esimerkiksi valtuutuksien tai välitystilien avulla⁶³. Ensisijaisesti aina edellytetään käytettävän muita tapoja, kun asioiden hoitaminen kyvyttömyyden takia vaatii järjestelyjä⁶⁴.

Tapauksissa, joissa henkilö itse hakee edunvalvojan määräämistä, ei edunvalvonta kynnyksen pitäisi olla korkea. Tällaisessa tilanteessa henkilö osoittaa itse ymmärtävänsä edunvalvonnan merkityksen hakemalla edunvalvontaan omatoimisesti. Edunvalvojan määräämisen tulee kuitenkin olla aiheellista ja täyttää kaikki kolme periaatetta.⁶⁵ Jos henkilö vastustaa edunvalvontaa, mutta vastustusta ei pidetä aiheellisena ottaen huomioon tämän tila ja edunvalvonnan tarve, voidaan henkilö määrätä edunvalvontaa vain tuomioistuin menettelyn kautta⁶⁶.

3.1.2 Aloittamisen ajankohtaisuus

Edunvalvonnan tarpeellisuuden ajankohtaisuus tulee esiin yleensä silloin kun omaiset, sosiaalityöntekijät tai esimerkiksi pankki, kiinnittää huomiota siihen, ettei henkilö pysty itse hoitamaan tai ymmärtämään omia taloudellisia asioitaan⁶⁷. Tämän kaltaisia tilanteita saattaa ilmetä kun huomataan, että laskuja on jäänyt maksamatta tai asioita ei ole hoidettu niiden vaatimalla tavalla. Aktiivinen henkilö voi myös toimia omien etujensa vastaisesti tekemällä suuria käteisnostoja ja hukata rahaa⁶⁸. Erikseen on syytä kuitenkin huomata, että pelkästään henkilön tapa hoitaa varallisuuttaan esimerkiksi käyttämällä rahaa tietoisesti enemmän, jopa tuhlaillen, ei ole edunvalvonnan tarpeen peruste. Tällä korostetaan yksilöllisyyden kunnioittamista.⁶⁹

---

⁶¹ Välimäki 2013, 41

⁶² Tammilehto 2012, 259

⁶³ Tammilehto 2012, 259 ja Välimäki 2013, 41

⁶⁴ Tammilehto 2012, 259

⁶⁵ Välimäki 2013, 43

⁶⁶ Välimäki 2013, 41

⁶⁷ Piironen 2015. Oma-aikalehti: Miten toimii edunvalvonta

⁶⁸ Piironen 2015. Oma-aikalehti: Miten toimii edunvalvonta

⁶⁹ Tammilehto 2012, 260

3.2 Alaikäiset vajaavaltaiset

Alaikäisen- ja täysi-ikäisen edunvalvonta poikkeavat merkittävästi toisistaan. Täysikäisen edunvalvonnassa maistraatin toimivalta edunvalvonnan määräämisessä ulottuu tilanteisiin, joissa henkilö itse esittää haluavansa edunvalvojan ja ymmärtää edunvalvonnan merkityksen. Alaikäisten kohdalla maistraatin toimivalta on vieläkin suppeampi ja määräämisen edellytyksenä on asioiden riidaton käsittely.⁷⁰

3.2.1 Huoltajat alaikäisen edunvalvojina

Lähtökohtaisesti alaikäisen edunvalvonta on lakimääreistä. Tällä tarkoitetaan holhous-toimilain mukaan sitä, että alaikäinen eli alle 18 vuotias, on vajaavaltainen ja sellaisena samalla edunvalvonnan alainen.⁷¹ Vajaavaltaiselle ei ole oikeutta itse määrätä omaisuudesta eikä oikeutta tehdä merkittäviä oikeustoimia, kuten esimerkiksi omatoimisesti ostaa tai myydä asuntoa. 15 vuotta täyttänyt vajaavaltainen voi kuitenkin jo määrätä siitä, mitä on omalla työllään hankkinut ja tehdä tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä oikeustoimia.⁷²

Lapsen edunvalvojia tämän syntymästään lähtien ovat pääsääntöisesti hänen vanhempansa eli huoltajat. Huoltajina voivat toimia myös henkilöt, joille lapsen huolto on lailla uskotettu.⁷³ Näin ollen alaikäiselle ei erikseen määrätä edunvalvojaa, vaan ainoastaan niin vaadittaessa⁷⁴. Huolto ja edunvalvonta sinänsä ovat kuitenkin eri asioita ja niistä säädetään erikseen. Merkittävin ero huollon ja edunvalvonnan välillä on siinä, että huollolla ei ole taloudellista ulottuvuutta, kuten edunvalvonnalla on, eikä siten kuulu nimestään huolimatta holhoustoimen piiriin.⁷⁵

Perustuslain (PL, 731/1999) 2 luvun 15 §:ssä säädetään jokaisen oikeudesta omaan omaisuuteen. Vaikka vajaavaltainen alaikäinen ei voi itse määrätä omaisuudestaan, on

---

⁷⁰ Tammilehto 2012, 255

⁷¹ Tammilehto 2012, 255

⁷² Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen: Mitä edunvalvonta tarkoittaa ja kuka on lapsen edunvalvoja?

⁷³ Tammilehto 2012, 256

⁷⁴ Välimäki 2013, 58

⁷⁵ Tammilehto 2012, 255

tämän omaisuus lailla turvattu täysivaltaisen tavoin. Vanhempien tulee siten edunvalvojina huolehtia siitä, että muun muassa alaikäiselle annetut lahjat, hänen osuutensa jakamattoman kuolinpesän varoista, hänelle maksettu vakuutuskorvaus, eläketulot, vahingonkorvaus, sijoitus sekä omaisuudesta saatu tuotto, kuten korko-, osinko- ja vuokratulot kuuluvat hänelle, eivätkä saa sekoittua toisten varoihin. Edunvalvojan tulee siis säilyttää lapselle kuuluva sellainen omaisuus, jota lapsi edunvalvonnan kestäessä tai myöhemmin edunvalvonnan päättymisen jälkeen tarvitsee. Lapselle kuuluvaa omaisuutta voidaan käyttää alaikäisyyden aikana ainoastaan lapsen omaksi hyödyksi ja tyydyttämään hänen henkilökohtaisia tarpeitaan. Muut varat tulee sijoittaa siten, että niiden säilymisestä on riittävä varmuus ja että varoille saadaan mahdollista tuottoa. Alaikäiselle kuuluvat varat tulee sijoittaa omalle tilille, joka on hänen nimissä.⁷⁶

3.2.2 Holhousasioiden rekisteri

Maistraatin rooli alaikäisten edunvalvontatilanteissa tulee vastaan yleensä silloin, kun alaikäinen omaisuuden määrä ylittää holhoustoimilaissa säädetyn 20 000 euron rajan. HolTL:n 66 §:n nojalla edunvalvonta on merkittävä holhousasioiden rekisteriin silloin, kun holhousviranomainen saa tiedon siitä, että alaikäinen on osakkaana kuolinpesässä ja hänen osuutensa pesän varoista on vainajan tai pesän velkojan niistä vähentämättä yli 20 000 euroa tai että alaikäisellä on edunvalvojan hoidettavana olevaa omaisuutta, jonka määrä alaikäisen velkoja siitä vähentämättä ylittää 20 000 euroa. Edunvalvonta voidaan merkitä rekisteriin HolTL:n 66.4 §:n nojalle silloinkin, kun omaisuuden määrä ei ylitä 20 000 euron rajaa, mutta jos siihen on erityistä syytä. Tällä pyritään varmistamaan alaikäisen varallisuuden turvaaminen ja minimoimaan mahdolliset väärinkäytöksen riskit. Edunvalvojan tulee itse ilmoittaa maistraatille alaikäisen lapsen saamasta omaisuudesta, joka ylittää kyseisen rajan.⁷⁷

3.2.3 Määrääminen huoltajan sijaan

⁷⁶ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen: Miten lapsen omaisuutta tulee hoitaa?

⁷⁷ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen: Pitääkö lapsen omaisuudesta ilmoittaa maistraatille?

Tietyissä tilanteissa alaikäiselle lapselle tulee määrätä edunvalvoja joko toisen huoltajan lisäksi tai toimimaan huoltajan tai huoltajien sijaan. Jäljempänä mainittuja tilanteita tulee esiin lastensuojelutilanteiden yhteydessä. Lastensuojelulaki (LastSL, 417/2007) velvoittaa, että lain 22 §:n nojalla lapselle tulee määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa, ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Perusteltu syy on olemassa silloin, kun voidaan objektiivisesti olettaa huoltajan joutuvan lojaliteettiristiriitaan tai ilmeiseen eturistiriitaan niin, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu. Ilmeisen eturistiriidan huoltajan ja lapsen välille aiheuttaa esimerkiksi tilanne, jossa huoltajaa tai hänelle läheistä henkilöä epäillään lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Eri-mielisyydet huoltajan ja lapsen tai huoltajan ja sosiaalityöntekijän välillä ei kuitenkaan ole vielä riittävä peruste edunvalvojan määräämiselle. Lisäksi tulee harkita ja perustella erikseen, millä tavoin edunvalvojan määrääminen on tarpeellista asian selvittämiseksi ja muutoin lapsen edun turvaamiseksi.⁷⁸

Lastensuojelutilanteessa maistraatti on toimivaltainen määräämään alaikäiselle edunvalvojan silloin, kun huoltaja ja sosiaalitoimi ovat asiasta yksimielisiä. Muissa tapauksissa edunvalvojan määrää käräjäoikeus. Jos huoltajaa tai huoltajan läheistä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta, tapahtuu tällaisissa rikosasioissa edunvalvojan määrääminen tuomioistuinmenettelyn kautta.⁷⁹

3.3 Sijaisen määrääminen

Edunvalvojalla ei ole aina mahdollisuutta edustaa päämiestään. Esteet edustamiselle voivat johtua edunvalvojan henkilökohtaisista seikoista kuten sairastumisesta, pitkästä ulkomaan matkasta tai muusta syystä, jonka takia edunvalvoja on tilapäisesti estynyt hoitamaan tehtävänsä.⁸⁰ Edustamisen esteenä voi olla myös edunvalvojan esteellisyys eli jääviys, minkä takia edunvalvojalla ei ole HolTL:n 32.2–5 §:n nojalla edes mahdollisuutta edustaa päämiestään oikeustoimessa⁸¹. Kummassakin tilanteessa maistraatilla on toimivalta määrätä sijainen toimimaan esteellisen edunvalvojan sijaan.

⁷⁸ Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja: lastensuojelun edunvalvontaa

⁷⁹ Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja: lastensuojelun edunvalvontaa

⁸⁰ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Edunvalvojan sijaisen tarve ja määrääminen

⁸¹ Välimäki 2013, 98

3.3.1 Edunvalvojan jääviys

Edunvalvojaan kohdistuvat jääviystilanteet voidaan jakaa kahteen ryhmään sillä perusteella, mikä seikka jääviyden aiheuttaa⁸². Esteellisyys voi johtua edunvalvojan ja päämiehen välisestä eturistiriidasta joka syntyy, kun oikeustoimen vastapuolena on edunvalvoja itse, tämän puoliso tai lapsi taikka joku muu, jota edunvalvoja edustaa⁸³. Jääviyden peruste voi johtua myös usean päämiehen keskinäisestä eturistiriidasta⁸⁴. Esteettömyys on hyvin keskeinen oikeudellinen arvo ja sitä koskevalla sääntelyllä pyritään varmistumaan siitä, ettei kukaan voi väärinkäyttää omaksi tai itsensä lähellä olevan henkilön hyödyksi omaa asemaansa toisen kustannuksella⁸⁵. Sääntelyllä rajoitetaan edunvalvojan kelpoisuutta edustustilanteessa ilmenevien henkilösuhteiden takia, jonka luonnollisesti ajatellaan johtavan osapuolten intressien väliseen ristiriitaan⁸⁶. Esteettömyyssääntö on yleinen ja se koskettaa sekä lakimääräisiä edunvalvojia että määrättyjä edunvalvojia⁸⁷. Säännöt koskevat myös kaikkia edustustilanteita, niin oikeustoimia kuin päämiehen puhevallan käyttöäkin⁸⁸.

3.3.2 Sijaista vaativat oikeustoimet

Käytännössä tilanteita, joissa edunvalvojan esteellisyyden takia edunvalvojalle määrätään sijainen, ilmenee edunvalvojan ja päämiehen välisissä kaupoissa sekä osituksissa ja perinnönjaoissa, joissa päämies ja edunvalvoja ovat kummatkin kuolinpesän osakkaita. Myös silloin, kun edunvalvojan ja hänen päämiehensä edut saattavat muusta syystä joutua ristiriitaan keskenään, on sijaisen määrääminen aiheellista.⁸⁹

Maistraatti on toimivaltainen määräämään edunvalvojan sijaisen silloin, kun määrääminen tapahtuu edunvalvojan omasta pyynnöstä ja edunvalvoja esittää tiettyä henkilöä

---

⁸² Välimäki 2013, 98

⁸³ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen: Milloin tarvitaan edunvalvojan sijainen?

⁸⁴ Välimäki 2013, 98

⁸⁵ Kangas 2012, 175

⁸⁶ Välimäki 2013 98–99

⁸⁷ Kangas 2012, 175

⁸⁸ Välimäki 2013, 98

⁸⁹ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen: Milloin tarvitaan edunvalvojan sijainen?

toimimaan sijaisen tehtävässä⁹⁰. Sijaisen määräämisessä sovelletaan samoja periaatteita kuin holhoustoimilaissa on edunvalvojista ja niiden kelpoisuuksista säädetty. Sijaisena toimiminen perustuu siten vapaaehtoisuuteen ja siksi tehtävän alkamisen edellytyksenä on aina sijaisen omatahtoinen suostumus. Sijaisen toimivalta voidaan rajata koskemaan vain tiettyä ennalta määritettyä oikeustointia kuten esimerkiksi ositusta, tai se voi koskea päämiehen edustusta niiden rajojen sisällä, joihin edunvalvojan toimivalta on määräämispäätöksellä osoitettu.⁹¹ Kun edunvalvojan sijaista määrätään yli 15 vuotiaalle päämiehelle, tulee myös tämän mielipide huomioida, mikäli päämies ymmärtää sijaisen määräämisen merkityksen⁹².

---

⁹⁰ Välimäki 2009, 54

⁹¹ Välimäki 2009, 54

⁹² Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen: Mihin tarvitaan maistraatin lupa?

4 EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEN VAIHEET

Edunvalvonnan määräämisen vaiheiden yhteydessä hyvän hallinnon perusteet luovat puitteet palvelun laadulle. Prosessi, jonka yksi oma-aloitteinen edunvalvojan määräämistä koskeva hakemus käy lävitse, muodostaa palvelukokonaisuuden. Hyvän hallinnon perusteet määrittelevät minimitason sille, miten asia tulee käsitellä, miten asiakasta tulee kohdella ja mitä asioita käsittelyssä tulee ottaa huomioon. Hyvän hallinnon perusteet, jotka hallinnon peruseriaatteina asettavat sisällöllisiä vaatimuksia hallinnolle, ovat tasapuolisuus, tarkoitussidonnaisuus, objektiivisuus, suhteellisuus, luottamuksensuoja ja palvelun asianmukaisuus. Osa hallinnon oikeuseriaateista ja edellä mainituista hyvän hallinnon perusteista sisältyvät HL:n 2 luvun 6 §:ään. Oikeuseriaatteiden tarkoituksena on ohjata viranomaisen harkintavaltaa sekä luoda aineelliset ratkaisumallit asettamalla hallintotoiminnalle laatuvaatimukset.⁹³

4.1 Hakemus / ilmoitus maistraattiin

Edunvalvontaprosessi saa alkunsa kahdella vaihtoehtoisella hallinto-oikeudessa tunnistetulla vireillepanotavalla. Asia voidaan saattaa vireille joko asianosaisen tai viranomaisen aloitteesta. Asianosaisen vireillepano tapahtuu yleensä hakemuksella (liite 2.) tai ilmoituksella (liite 3.), joka toimitetaan maistraattiin.⁹⁴ Ero hakemuksen ja ilmoituksen välillä on siinä, että henkilö, joka itse katsoo tarvitsevansa edunvalvojaa heikentyneen tilansa vuoksi, voi tehdä asiaa koskevan hakemuksen. Tällaisesta oma-aloitteisesta hakemuksesta tulee selvittää se, miksi edunvalvojaa tarvitaan ja kenet edunvalvojaksi halutaan. Hakemukseen tulee yleensä liittää lääkärintlausunto josta ilmenee, kykeneekö hakija ymmärtämään edunvalvonta-asian merkityksen ja antaako tämä suostumuksen edunvalvojan määräämiselle.⁹⁵

Ilmoituksen mahdollisesti edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä voi tehdä maistraattiin kuka tahansa vaitiolovelvollisuuden estämättä HoTL:n 91 §:n nojalla. Ilmoitus tulee kuitenkin perustella, jonka avulla maistraatti siten selvittää, tarvitseeko ilmoituk-

⁹³ Tornberg 2012, 255

⁹⁴ Tornberg 2012, 291-292

⁹⁵ Lomake -sivut. Ohjeita edunvalvojan määräyksen hakemiseksi

sessä tarkoitettu henkilö edunvalvojan⁹⁶. Viranomaisaloitteinen vireillepano voi tapahtua joko asiaa käsittelevän viranomaisen kautta tai toisen viranomaisen suorittamalla vireillepanolla⁹⁷. Lisäksi sosiaalipalveluita koskee sosiaalihuollon asiakaslain (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 812/2000) 2 luvun 8 §:n nojalla ilmoitusvelvollisuus holhousviranomaiselle, mikäli täysi-ikäisen sosiaalihuollon asiakkaan katsotaan olevan edunvalvonnan tarpeessa.

Edunvalvojan määräämisasian katsotaan tulleen HL:n 20 § mukaisesti vireille, kun ilmoitus/hakemus on saapunut maistraattiin ja sitä koskevat oikeudelliset edellytykset täyttyvät ja se sisältää vaadittavat tiedot. Määräämistä koskevan hakemuksen vireille tullessa sovelletaan sekä holhoustoimilain että hallintolain säännöksiä.⁹⁸

4.2 Lääkärinlausunto

Edunvalvonnan tarpeen arvioimiseksi käytettävistä selvityksistä lääkärinlausunto näyttelee merkittävää roolia. Lääkärinlausunnon perusteella henkilö arvioidaan oikeuskelpoiseksi ja asioita ymmärtäväksi tai mahdollisesti edunvalvonnan tarpeessa olevaksi.⁹⁹ HolTL:n 86 §:n mukaan holhousviranomaisella voi vaatia hakijaa esittämään holhousviranomaiselle lääkärinlausunnon niistä seikoista, joilla on merkitystä edunvalvonnan määräämisen kannalta¹⁰⁰. Maistraatilla on myös oikeus pyytää lääkärinlausunto holhoustoimilain yleisen tiedonsaantioikeuden HolTL:n 90 §:n nojalla, vaikka laissa ei suoraan viittausta lääkärinlausuntoon olekaan. Menettelyä on kyseenalaistettu perusoikeuksia loukkaavana.¹⁰¹ Käytännössä lääkärinlausunto vaaditaan aina, kun henkilön edunvalvonnan tarvetta arvioidaan. Terveystieteiden ammattihenkilö on salassapitosäännösten estämättä velvollinen antamaan holhousviranomaiselle tai tuomioistuimelle ne tiedot ja selvitykset, jotka ovat tarpeellisia vireillä olevan asian ratkaisemiseksi. Kyseisen säännöksen tarkoituksena on luoda edellytykset sille, että edunvalvontaa koskevat ratkaisut pystytään perustamaan oikeaan tietoon.¹⁰²

⁹⁶ Maistraatti -sivut. Lomakkeet ja ohjeet: Ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä

⁹⁷ Tornberg 2012, 291-292

⁹⁸ Tornberg 2012, 291-292

⁹⁹ Tammilehto 2012, 291-292

¹⁰⁰ Tornberg 2012, 341

¹⁰¹ Tammilehto 2012, 291-292

¹⁰² Tornberg 2012, 341

Sisäasiainministeriön asettama holhoustoimen yhteistyöryhmä on laatinut ehdotuksen lääkärinlausunnon laatimista varten¹⁰³. Ehdotus on tarkoitettu lääkäreiden lisäksi niiden tahojen käyttöön, jotka käytännön työssään joutuvat pohtimaan, kuinka heidän täysikäisen asiakkaansa raha-asiat tulisi hoitaa silloin, kun asiakkaalla on terveydentilansa vuoksi vaikeuksia hoitaa niitä itse. Ehdotuksen pohjalta lääkärinlausunnosta tulisi selvitä vähintään se, onko henkilö terveydentilansa vuoksi kykenemätön huolehtimaan itsensä ja varallisuudestaan, minkälaisissa asioissa henkilö tarvitsee edunvalvojaa ja edellyttääkö terveydentila edunvalvojan määräämistä toistaiseksi vai määräajaksi. Lisäksi lausunnosta tulisi ilmetä se, kykeneekö henkilö ilmaisemaan mielipiteensä edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa ja ymmärtääkö hän edunvalvonnan merkityksen siten, että häntä voidaan kuulla henkilökohtaisesti asiasta.¹⁰⁴

Lapin Yliopistossa vaikuttava yksityisoikeuden professori ja oikeusinformatiikan instituutin kunniapuheenjohtaja Ahti Saarenpään edunvalvontaa koskevassa luentomateriaalissa on mainittu, että lääkärinlausunnosta tulisi ilmetä ainakin seuraavat alla olevat seikat:

1. Tiedot lausunnon antajasta, hänen koulutuksestaan sekä kokemuksestaan ja mahdollisesta asiantuntijuudestaan.
2. Tiedot siitä, kenen toimesta, missä yhteydessä ja missä tarkoituksessa lausuntoa on pyydetty.
3. Tiedot siitä, missä asemassa ollen, millaisiin tutkimuksiin ja millaisiin tietoihin – esimerkiksi lääkitystietoihin – sekä millaiseen hoitohistoriaan perustuen lausunto on annettu.
4. Tiedot siitä, ketkä ovat olleet läsnä potilasta tutkittaessa ja keiden toimesta tämä on paikalle mahdollisesti tuotu, sekä miten potilaan henkilöllisyys on tarkastettu.
5. Perusteltu lääketieteellinen käsitys siitä, mitkä seikat ja millaisin vaikutuksin aikaansaavat edunvalvonnan tarpeen sekä tiedot mahdollisista verrokkiaineistoista.
6. Perusteltu käsitys siitä, missä laajuudessa edunvalvontaa tarvitaan.
7. Perusteltu käsitys siitä, ymmärtääkö potilas asian ja mikä on hänen kantansa siihen.
8. Perusteltu käsitys siitä, voidaanko potilasta henkilökohtaisesti kuulla edunvalvonta-asian yhteydessä ja missä kuuleminen mahdollisesti voi tapahtua.

¹⁰³ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 6

¹⁰⁴ Tammilehto 2012, 293

9. Mahdollisen edunvalvojan valintaa varten tieto siitä, millaisia henkilökohtaisia ja taloudellisia riippuvuus- sekä tunnesuhteita potilasta tutkittaessa on käynyt ilmi.
10. Lääkintölaillinen, prosessuaalinen lausuma – ”minkä kunniani ja omantuntoni kautta vakuutan”.¹⁰⁵

Saarenpään mukaan holhoustoimen tulisi edellyttää edellä mainittuja kymmentä kohtaa lääkäreiltä sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistuksen sijaan, jotta edunvalvontalausunnot olisivat kattavimpia ja lain tarkoituksen selkeämmin huomioon ottavia. Luentomateriaalissa Saarenpää kuitenkin mainitsee, että käytännössä jo sosiaali- ja terveysministeriönkin ohjeen noudattaminen parantaisi lausuntojen tasoa.¹⁰⁶

Lääkärinlausunnon tekemisen tulisi perustua aina henkilön tutkimiseen ja sen hetkiseen terveydentilaan, ei pelkästään potilasasiakirjoja koskeviin ennakolta oleviin tietoihin. Erityisesti silloin, kun arvioidaan henkilön toimintakykyä, lääkärin tulisi ottaa tämä asia huomioon. Mikäli lääkärinlausunnon pohjalta henkilölle päädytään määräämään edunvalvoja, lausunto toimii silloin perusteena sekä itsemääräämisoikeuteen että yhdenvertaisuuteen puuttumiselle.¹⁰⁷

Lääkärinlausuntoa varten tehtävään tutkimukseen on oltava tutkittavan suostumus¹⁰⁸. Laissa ei kuitenkaan ole säännöstä, jonka nojalla päämiesehdokas olisi velvollinen alistumaan lääkärin tutkittavasi. Tällaisessa tilanteessa, jossa päämiesehdokas kieltäytyy tutkimuksista, joudutaan turvautumaan muuhun lääkärinlausuntoon rinnastettavaan selvitykseen, kuten esimerkiksi sosiaaliviranomaisten todistuslausumiin.¹⁰⁹ PotL:n 6 §:n säännös korostaa potilaan itsemääräämisoikeutta, jonka mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Säännöksen taustalla on PotL:n 3 §:n 2 momentti, joka korostaa ihmisarvon, vakaumuksen ja yksityisyyden suojan kunnioittamista potilaan hoidossa. Mikäli potilas suostuu tutkimuksiin lääkärinlausuntoa varten, potilaan tulee ymmärtää, mihin hänen antamansa suostumus oikeuttaa ja mitä hän suostumuksellaan oikeuttaa. Suostumuksen tulee henkilötietolain (HeTiL, 523/1999) nojalla olla myös nimenomainen, jolla tarkoitetaan vapaaehtoista, yksilöityä ja tietoista kirjallista suostumusta, josta ilmenee millaiseen henkilötietojen käsittelyyn lupa on annettu.¹¹⁰

¹⁰⁵ Saarenpää 2013. Luentomateriaali: Edunvalvontaoikeudesta

¹⁰⁶ Saarenpää 2013. Luentomateriaali: Edunvalvontaoikeudesta

¹⁰⁷ Tornberg 2012, 342–343

¹⁰⁸ Tornberg 2012, 342

¹⁰⁹ Välimäki 2009, 37

¹¹⁰ Tornberg 2012, 342–343

4.3 Kuuleminen

Länsimaalaisessa oikeuselämässä hyvin keskeisenä on henkilö oikeus tulla kuuluksi häntä itseään koskevassa asiassa. Tämä tulee ilmi myös Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (EIS) sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevasta kansainvälisestä yleissopimuksesta (KP-sopimus).¹¹¹ Oikeus tulla kuuluksi on turvattu perustuslailla jokaisen perusoikeutena ja se on myös yksi hyvän hallinnon tärkeimpiä osa-alueita. Kuulemisen yleensä suorittaa se maistraatin henkikirjoittaja tai esittelijä, kenelle kyseisen henkilön edunvalvonta-asian hoitaminen on osoitettu. Edunvalvonnan määräämisessä yksityinen ihminen ei ole pelkkä päätöksenteon kohde, vaan kuuleminen on kaksisuuntaista viestintää, jonka avulla kuultavalla on mahdollisuus osallistua asian käsittelyyn ja esittää omia tietoja ja kannanottoja.¹¹² Kuulemisen avulla on mahdollista kartoittaa muun lisäselvityksen hankkimisen tarve ja sitä kautta saaduilla tiedoilla voi olla huomattavakin vaikutus muun muassa siihen, kuka edunvalvojaksi määrätään.¹¹³ Kuuleminen heti hakemuksen vireille tulon jälkeen mahdollistaa myös sen, ettei asiaa tarvitse käsitellä enempää maistraatin osalta tai määräämisprosessi voidaan jättää sikseen, mikäli kuulemisessa käy selvästi ilmi, ettei henkilö ymmärrä asian tosiasiallista merkitystä tai henkilö ei haluakkaan edunvalvojaa.¹¹⁴

HL:n esitöissä todetaan, että kuuleminen on mahdollista suorittaa joko suullisesti tai kirjallisesti. Edunvalvojan määräämisasiassa HolTL:n 86 § kuitenkin vaatii, että maistraatin tulee kuulla henkilökohtaisesti sitä henkilöä, jonka edunvalvonnan tarvetta kuulemisella arvioidaan. HolTL:n pykälä sulkee pois edunvalvonnan määräämistilanteessa kirjallisesti tapahtuvan kuulemisen mahdollisuuden. Kysymyksessä on itsemääräämisoikeutta koskeva erityyssäätely, joka kumoaa hallintomenettelyssä noudatetut säännökset. HolTL:n 73 §:n 2 momentin nojalla kuitenkin riittää, että henkilölle, jolle edunvalvojan määräämistä harkitaan, varataan tilaisuus tulla kuuluksi.¹¹⁵

---

¹¹¹ Tornberg 2012, 309

¹¹² Tornberg 2012, 311

¹¹³ Tornberg 2012, 312

¹¹⁴ Tornberg 2012, 309

¹¹⁵ Tornberg 2012, 314

4.3.1 Hakijan kuuleminen

Kuulemisella on monta merkitystä edunvalvontaa hakevan kannalta. Se toimii keskeisenä oikeusturvan keinona ja edunvalvojaa määrätessä menettelyn kohteena olevan henkilön tulisi olla aina ensisijainen informaatiolähde. Tämä perustuu persoonallisuus oikeuden peruseriaatteisiin lukeutuvasta ihmisten kunnioittamisesta, mutta kysymys on myös yksilön oikeudesta olla osa asiansa käsittelyä alusta asti.¹¹⁶ Edunvalvojan määrääminen merkitsee aina jonkinasteista puuttumista henkilön perus- ja ihmisoikeuksiin ja siksi sitä koskevan ratkaisun tekemisen tulee aina perustua tarkkaan ja huolelliseen selvitykseen¹¹⁷.

Kuulemisella on mahdollista saada suoraan selvitys edunvalvojaa hakevan henkilön tilasta ja ymmärryksestä. Ainoastaan silloin, kun henkilö ymmärtää toimensa ja päätöksensä merkityksen, henkilön voidaan katsoa toimivan itsemääräävästi, mikä on edellytyksenä maistraatin toimivallalle määrätä henkilö edunvalvontaan. Jotta henkilön voidaan katsoa ymmärtävän asian tosiasiallinen merkitys, hänellä tulee olla riittävä ymmärrys kaikista asiaan vaikuttavista asianhaaroista. Lähtökohtaisesti hänen tulee ymmärtää se, mitä seurauksia olisi siitä, jos määräystä ei lainkaan myönnettäisi, sekä hänen oma paikkansa järjestelmässä siinä tapauksessa, jos määräys myönnetään. Olennaisena vaikutuksena henkilön edunvalvojan määräämisasian ymmärtämiseen on sillä, kuinka holhousviranomaisen ilmaisee ja informoi kuultavaa asiasta. Informaation tulee olla puettu mahdollisimman yleiskieliseen ilmaisuun ja siinä tulisi välttää ammattikielen käyttämistä, kuten oikeudellisia käsitteitä.¹¹⁸ Käytännön tilanteissa kuulemisen yhteydessä edunvalvojasta usein käytetään nimitystä ”asioiden hoitaja” havainnollistamaan paremmin edunvalvojan tehtävää. Kuulemistilaisuuden jälkeen henkilölle tulisi antaa aikaa miettiä saamaansa informaatiota ja varmistaa, onko hakija edelleen sitä mieltä, että edunvalvojan määrääminen on hänen tilanteessaan sopivin vaihtoehto¹¹⁹.

Henkilön hakiessa oma-aloitteisesti edunvalvojaa, on kuulemisen tarkoituksena selvittää henkilön oma mielipiteen ja asian ymmärryksen lisäksi pyynnön aitous. Lisäksi kuulemisen avulla on mahdollista selvittää esimerkiksi päämiehen olosuhteita ja kaikkia niitä seikkoja, joilla on merkitystä edunvalvojaa määrätessä ja valittaessa. Ihanteellisessa

---

¹¹⁶ Tornberg 2012, 309

¹¹⁷ Tornberg 2012, 317–320

¹¹⁸ Tornberg 2012, 317–320

¹¹⁹ Tornberg 2012, 317–320

tilanteessa kuuleminen voidaan tehdä samassa yhteydessä, kun päämiesehdokas tuo itse oman hakemuksensa maistraattiin käsiteltäväksi. Tällaisessa tapauksessa päätös edunvalvonta-asiasta voidaan tehdä jo seuraavien päivien aikana.

4.3.2 Puolison tai muun sukulaisen kuuleminen

HolTL:n 86 §:n mukaan kuulemisen tulee kohdistua vain henkilöön, kuka hakee itselleen edunvalvojaa. Läheisillä ei ole varsinaista asianosaseemaan maistraatin käsitellessä määräämisasiaa, eikä holhoustoimilaki sisällä erityissäännöstä heidän kuulemisestaan¹²⁰. EIS:n 8 artiklan oikeus perhe-elämän suojaan voi kuitenkin aiheuttaa velvollisuuden kuulla myös edunvalvojaa itselleen hakeman henkilön läheisiä. Oikeusasiamies on todennut ratkaisussaan (EOA Dnro 1429/2/00), että EIS:n 8 artiklassa tarkoitettu perhe-elämän kunnioittaminen tarkoittaa muun muassa sitä, että viranomaisen tulee valita sellaiset menettelytavat, jotka parhaalla mahdollisella tavalla huomioivat erityissuhteen, joka vallitsee perheyhteisöön kuuluvien henkilöiden välillä.¹²¹ Puolison tai muun sukulaisen kuulemisen perimmäisenä tarkoituksena on hankkia selvitystä sellaisista seikoista, joilla on merkitystä edunvalvonnan tarpeellisuuden arvioinnissa ja päämiehelle sopivan edunvalvojan valinnassa. Viranomaisella on velvollisuus huolehtia asian riittävistä ja asianmukaisesti selvittämisestä hankkimalla tarpeelliset tiedot sekä selvitykset. Päämiehen edun mukaisen ratkaisun aikaansaaminen edellyttää riittävän ja oikean tosiasiatiedon hankkimista. Jokaista määräämisasiaa ratkaistaan tapauskohtaisesti, joten riittävä selvyys ratkeaa asian laadun ja laajuuden perusteella.¹²²

Kun maistraatti päätyy kuulemaan päämiehen puolisoa tai läheisiä, tulee se HL:n 32 §:n mukaisesti yksilöidä mistä erityisistä seikoista selvitystä on esitettävä. Läheisiltä pyydetään usein edunvalvonnan määräämisasiassa lisäselvitystä päämiehen elämäntilanteesta ja edunvalvonnan tarpeesta, mutta selvitys voi kohdistua myös päämiehen ymmärryskykyyn ja edunvalvojaksi ehdotetun sopivuuteen toimia edunvalvojana.¹²³ Puolison kuuleminen voi olla kuitenkin täysin tarpeetonta esimerkiksi tilanteessa, jossa puolison

¹²⁰ Tornberg & Kuuliala 2015, 105

¹²¹ Tornberg 2012, 324

¹²² Tornberg & Kuuliala 2015, 106

¹²³ Tornberg & Kuuliala 2015, 106

ja päämiehen suhde on niin etäinen, ettei kuuleminen anna edunvalvontapäätöksen kannalta merkittävää tietoa¹²⁴.

4.4 Edunvalvonnan tarpeen arviointi ja vaihtoehtoiset palvelut

Holhoustoimilain ydinajatuksena on vähimmän puuttumisen periaate¹²⁵. Tällä tarkoitetaan sitä, että henkilön oikeuksiin ja vapauksiin tulee puuttua vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä¹²⁶. Vähimmän puuttumisen periaatteen mukaisesti maistraatin tulee selvittää, voidaanko päämiesehdokkaan asioita hoitaa edunvalvontaa lievemmin keinoin¹²⁷. Vaikka henkilö ei kykenisikään hoitamaan asioitaan omatoimisesti, voidaan henkilön asiat saada hoidettua asiallisesti myös ilman edunvalvojaa¹²⁸.

Edunvalvonnan tarpeen arviointiin osallistuvat maistraatin ja käräjäoikeuden lisäksi muutkin tahot, kuten sosiaali- ja terveystoimikunnat (lääkärit, sosiaalityöntekijät, kotipalvelu, laitoshoidon ja asumispalveluiden henkilökunta), KELA ja muut eläkelaitokset, pankit ja vakuutuslaitokset. Edunvalvonnan tarpeen arviointi holhoustoimessa käynnistyy usein henkilön läheisten ilmoituksesta, jonka tekemiseen on voinut kehottaa esimerkiksi pankkitoimihenkilö tai sairaanhoitaja.¹²⁹

Sisäasiainministeriö on laatinut vuonna 2009 ehdotuksen menettelytavoista, joita eri tahot voivat hyödyntää edunvalvonnan tarpeen arvioinnissa. Sisäasiainministeriön asettama holhoustoimen yhteistyöryhmän laatima ehdotus on tarkoitettu nimenomaan niiden tahojen käyttöön, jotka käytännön työssä joutuvat pohtimaan, kuinka heidän täysi-ikäisen asiakkaansa raha-asiat tulisi hoitaa silloin, kun asiakkaalla on terveydentilansa vuoksi vaikeuksia hoitaa niitä itse. Holhoustoimen yhteistyöryhmä on koonnut ehdotukseen erilaisia tilanteita, joissa edunvalvonnan tarvetta joudutaan käytännössä arvioimaan, jotta viranomaisilla olisi mahdollisuus arvioida edunvalvonnan tarvetta yksittäisissä tapauksissa. Ehdotuksessa on keskitytty erityisesti niihin tilanteisiin, joissa edunvalvojan määräämistä harkitaan täysi-ikäiselle henkilölle taloudellisten asioiden hoita-

¹²⁴ Välimäki 2009, 151

¹²⁵ Saarenpää. Luentoja edunvalvontaoikeudesta: vähimmän puuttumisen periaate.

¹²⁶ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 3

¹²⁷ Saarenpää. Luentoja edunvalvontaoikeudesta: viesti Anne Oksaselta.

¹²⁸ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 1, 3

¹²⁹ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 3

mista varten. Viranomaisten tekemät arviot holhoustoimen yhteistyöryhmän tekemän ehdotuksen pohjalta asiakkaan edunvalvonnan tarpeesta auttavat maistraattia edunvalvonta päätöksen tekemisessä. Näin vältetään turhilta ilmoituksilta ja nopeutetaan aiheellisten edunvalvontaprossien etenemistä.¹³⁰

4.4.1 Eläkkeiden ja muiden etuuksien hakeminen

Ilmoitus maistraatille edunvalvonnan tarpeessa ilmeisesti olevasta henkilöstä tulee omaisten tai viranomaisten eteen ensimmäisen kerran yleensä silloin, kun henkilö ei kykene omatoimisesti hakemaan eläkettä ja muita hänelle oikeutettuja etuuksia. Etuuksia voi kansaneläkelain (KEL, 568/2007) 54 §:n 2 momentin nojalla kuitenkin hakea muukin kuin etuuden saaja itse tai hänen edunvalvojansa. Jos hakija sairaiden, vanhuuden tai muun sellaisen syyn takia ei pysty hakemaan etuutta tai muutoin huolehtimaan etuutta koskevista eduista ja oikeuksistaan eikä hänellä ole edunvalvojaa, voi eläkelaitoksen hyväksymä hakijan lähiomainen tai muukin henkilö, joka on pääasiallisesti huolehtinut hakijasta, käyttää puhevaltaa hakijan etuutta koskevassa asiassa (KEL 54.2§). Ennen edunvalvojan määräämistä etuuksien hakemista varten tulee kehitysryhmän ehdotuksen mukaan selvittää ensi se, voiko hakemuksen tehdä henkilön lähiomainen tai muu henkilö.¹³¹

4.4.2 Tavallinen valtuutus

Tavallisella valtuutuksella tarkoitetaan oikeustoimilain (OikTL, 228/1929) 2 luvun mukaista valtuutusta, jossa valtuuttaja valtuuttaa toisen tekemään sopimuksia tai muita oikeustoimia puolestaan. Valtuutus on vapaaehtoisjärjestely, jossa toiselle henkilölle annetaan esimerkiksi pankissa käyttöoikeudet luotetulle toimimaan valtuutetun puolesta. Tyyppitilanteessa, esimerkiksi alentuneen terveydentilan vuoksi, vanhus käyttää valtuutettua pankkiasioidensa hoitamiseen. Ongelmalliseksi saattaa kuitenkin muodostua valtuutetun toiminnan valvonta. Vanhuksen hyväksikäyttäminen taloudellisesti voi olla mahdollista tilanteessa, jossa vanhuksen voimat ja kyvyt eivät riitä valtuutetun toimin-

¹³⁰ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 1

¹³¹ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 4

nan kontrolloimiseen.¹³² Juuri tässä tilanteessa edunvalvojan määrääminen on henkilön edun mukaista, koska yksityisoikeudellisen valtuutuksen perusteella toimivaa edustajaa ei valvo julkinen viranomais¹³³.

4.4.3 Välitystilat

Taloudellisten asioiden hoidossa kuntien sosiaalitoimen palvelut tarjoavat asiakkailleen välitystilipalveluita. Tällöin henkilö antaa suostumuksensa siihen, että eläke maksetaan suoraan sosiaalitoimelle ja sosiaalitoimi hoitaa asiakkaan asumiseen liittyvät välttämättömät kulut. Välitystilat tulevat vaihtoehdoksi tilanteissa, joissa asiakas on itse toimivaltainen, mutta ei pysty esimerkiksi asioimaan pankissa tai tarvitsee apua käyttövarojen hallinnassa. Käyttövarojen hallintaan liittyvät ongelmat ovatkin selvästi lisääntyneet viime vuosien aikana. Henkilöitä, jotka eivät pysty käsittelemään rahojaan siten, että ne riittäisivät elämiseen seuraavaan maksupäivään saakka, on yhä enemmän. Tunne oman elämänhallinnan menettämisestä saattaa johtaa pahimmillaan syrjäytymiseen, joka ilmenee esimerkiksi työn tai perheen menettämisenä ja päihde- ja mielenterveysongelmina. Myös ikääntymisen aiheuttamat rahankäytön hallitsemattomuudet sekä kokemattomuus rahankäsittelyssä varsinkin nuorilla, voivat aiheuttaa velkakierrettä ja johtaa viimekädessä häättöön.¹³⁴

KEL:n 67§ mukaan etuus voidaan maksaa saajan asuinkunnan sosiaalihuoltolain (SHL, 1301/2014) 6 §:n 1:ssä momentissa tarkoitettulle toimielimelle käytettäväksi etuudensaajan ja hänen omaistensa elatukseen, jos eläkkeen maksaminen saajalle vaarantaa etuudensaajan tai hänen omaistensa toimeentulon. Välitystilistä ei ole säännöksiä laissa, mutta sen käyttöönotto edellyttää usein asiakkaan toistuvaa toimeentulotuen hakemista, vaikka tulojen pitäisi riittää elinkustannuksiin ja samassa yhteydessä todetaan asiakkaalla olevan vaikeuksia raha-asioiden hoitamisessa. Sisäasiainministeriön työryhmän laatiman menettelytapaehtotuksen mukaan edunvalvonnan tarvetta ei välttämättä ole ja välitystilin käytäntöä ehdotetaan tilanteessa, jossa asiakkaalla ei ole kuin eläketulo ja

¹³² Välimäki 2009, 41

¹³³ Välimäki 2009, 41 ja 117

¹³⁴ Piispa 2010, 7. Opinnäytetyö: Välitystili asiakkaan elämänhallinnan tukena.

hoidettavina asioina vain asumiskustannusten maksaminen kuten vuokra, ja käyttövarojen antaminen.¹³⁵

4.4.4 Varojen hoitaminen sosiaali- ja terveystoimessa

Sosiaali- ja terveystoimessa joudutaan usein pohtimaan edunvalvonnan tarvetta esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa vanhainkodissa asuva vanhus ei kykene omatoimisesti hoitamaa asioitaan. Edunvalvonnan tarve määritellään aina asiakkaan edun kannalta. Se, että vanhuksen omaiset kohdistavat epäilyjä laitoksen henkilökuntaa kohtaan, tai että asiakkaan omaisten kanssa on vaikea tehdä yhteistyötä, ei riitä syyksi edunvalvojan määräämiseen. Edunvalvonnan tarve riippuu muun muassa siitä, mihin konkreettisiin asioihin henkilön avuntarve kohdistuu. Holhoustoimen työryhmä ehdottaakin, että asiakkaiden omatoimista raha-asioden hoitamista tuettaisiin mahdollisimman pitkälle. Tilanteissa, jossa henkilö ymmärtää asiat, mutta ei kykene fyysisesti niitä hoitamaan, voidaan hoitomaksu ja muut laskut hoitaa sovitusti suoraveloituksena vanhuksen tililtä. Edunvalvojan määräämiselle ei välttämättä ole tarvetta myöskään silloin, kun henkilöllä on vaikeuksia hoitaa raha-asioitaan itse, mutta henkilön ainoa tulo on esimerkiksi toimeentulotuki, josta sosiaalivirasto maksaa ensin vuokran tai antaa tuen saajalle viikoittain käyttörahaa eikä henkilöllä ole muuta omaisuutta.¹³⁶

4.4.5 Edunvalvontavaltuutus

Edunvalvontavaltuutus eli niin sanottu kevyt edunvalvonta on ensisijainen edunvalvojan määräämiseen nähden¹³⁷. Edunvalvontavaltuutuksen käyttäminen edunvalvonnan vaihtoehtona on ollut mahdollista 1.11.2007 lähtien ja siitä säädetään omalla lailla, laki edunvalvontavaltuutuksesta (EVVL, 648/2007). Edunvalvontavaltuutusjärjestelmän luomisella on haluttu mahdollistaa ennakollinen varautuminen toimintakyvyn heikentymiseen. Järjestelmän taustalla on myös vaikuttanut edunvalvontojen jatkuva kasvamisen, joka puolestaan on kasvattanut maistraattien työmäärää. Edunvalvontavaltuutuksen avulla on mahdollista varautua etukäteen asioiden hoidon sujumiseen sen varalta, että henkilö ei kykene heikentyneen terveydentilan, sairauden tai muun vastaan syyn

¹³⁵ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 4

¹³⁶ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimiseksi s. 5

¹³⁷ Saarenpää 2013. Luento edunvalvontaoikeudesta.

vuoksi hoitamaan asioitaan. Valtuuttaja määrittelee itse valtuutetun ja mahdolliset varavaltuutetut sekä hoidettavat asiat ja myös sen, millä tavoin valtuutetun toimintaa valvotaan. Laki edunvalvontavaltuutuksesta kuitenkin määrittelee kaikki vahvistettuja valtuutuksia koskevan minimitasen. Valtuuttaja voi määritellä valtuutetun tehtäväksi omaisuuden hoitoa osittain tai kokonaisuudessaan, henkilöä koskevien asioiden hoitoa tai molempia. Henkilöä koskevissa asioissa valtuutettu on kelpoinen edustamaan vain silloin, kun valtuuttaja ei itse ymmärrä asian merkitystä. Mikäli valtuutettuja on useita, voidaan tehtäviä jakaa valtuutettujen kesken.¹³⁸ Holhoustoimen kehitysryhmän ehdotuksen mukaan ennen edunvalvojan määräämistä tulisi selvittää, onko henkilö kykenevä tekemään edunvalvontavaltakirjan ja olisiko edunvalvontavaltuutuksen tekeminen hänen tilanteeseensa soveltuva ratkaisu¹³⁹.

---

¹³⁸ Tornberg & Kuuliala 2015, 37–39

¹³⁹ Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa s. 7

5 EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEEN LIITTYVÄT ONGELMAT

Luvussa viisi esitellään tutkimustulokset aihekohtaisesti. Tutkimustulokset on jaettu kolmeen eri aihekokonaisuuteen: edunvalvojan määräämiseen liittyviin ongelmiin, haasteellisten edunvalvontatapausten vaikutuksiin sekä haastavien edunvalvontasioiden mahdolliseen ennaltaehkäisyyn. Luvun alussa avataan taustatietoja kohderyhmästä ja pohjustetaan itse varsinaisia tutkimuskysymyksiä. Luvun lopussa analysoidaan tutkimustulosten johtopäätöksiä ja arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja tavoitteiden toteutumista.

5.1 Tutkimuksen taustaa

Kyselytutkimuksen kahden ensimmäisen kysymyksen avulla on haluttu selvittää kohdehenkilön tehtävänimike ja se, kuinka kauan henkilö on työskennellyt edunvalvontatehtävien parissa. Kohderyhmästä kolme toimii Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikössä esittelijän- ja kaksi henkikirjoittajan virassa. Kohdehenkilöiden työkokemus edunvalvontatehtävistä jakautuu 7–17 vuoden välille. Yksi vastaajista on ollut välillä myös muissa tehtävissä.

Tutkimuksen kannalta olennaista oli selvittää, kuinka suuri osa edunvalvojan määräämistilanteista muodostuu hankaliksi. Hankalalla edunvalvontatapauksella tarkoitetaan keskivertoa haastavampaa tapausta, joka vaatii suhteessa suuremman työmäärän ja selvitystyön kuin niin sanottu tavallinen vireille tullut edunvalvonta-asia. Vastausten pohjalta voidaan todeta, että noin 10–40 prosenttia vireille tulleista edunvalvontasioista koetaan olevan keskivertotapausta haastavimpia. Yksi vastaaja painottaa, että nykyisin haastavia tilanteita on yhä enemmän.

Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikön holhoustoimessa haastavien määräämistapauksien ratkaisemista ei ole keskitetty kenellekään tietylle henkilölle ratkaistavaksi, mutta vastauksista käy ilmi, että haastavista tapauksista voidaan keskustella yksiköiden välisten tiimien kesken, jotka käsitellään esittelyssä esittelijän ja henkikirjoittajan välillä. Haastavista tapauksista on myös mahdollisuus keskustella henkikirjoittajan kanssa syvällisemmin, mutta pääasiassa asian valmistelu on esittelijöillä. Toisinaan haasta-

vimmissa jutuissa ja niissä tapauksissa, joista on todennäköisesti tulossa istunto, voi hakemuksen tehdä henkikirjoittaja.

5.2 Haasteelliset edunvalvojan määräämistilanteet

Tutkimuksessa ilmeni niin sanotun pääkysymyksen pohjalta neljä keskeistä aihetta, joiden ympärille haastavimmat edunvalvojan määräämistilanteet pääasiassa keskittyvät. Nämä viisi aihetta käsitellään omina kokonaisuuksinaan ja niitä on havainnollistettu oikeustapausten avulla.

5.2.1 Edunvalvonnan vastustus

”Ihanteellisessa tilanteessa asianosaiset (päämiesehdokas ja läheiset) ovat yksimielisiä edunvalvonta-asiasta. Lisäksi tietysti edunvalvonnan tarve on selvä. Kun päämies on itse hakijana, asian käsittely kestää vain muutamasta päivästä muutamaan viikkoon. Näissä tapauksissa päämiesehdokas voi tulla itse maistraattiin, jolloin kuuleminen onnistuu helposti.” – Lounais-Suomen maistraatti Porin yksikö holhoustoimi.

Tutkimustulosten vastausten perusteella eniten ongelmia edunvalvojan määräämisessä tuottaa päämiesehdokkaan ja tämän lähipiirin keskenään eriävät näkemykset edunvalvonnan tarpeesta ja siitä, kenen pitäisi vastata asioiden hoitamisesta ja miten. Vastauksissa mainitaan, että yleisin syy siihen, miksi päämiesehdokas itse vastustaa edunvalvojan määräämistä johtuu siitä, että edunvalvojan koetaan rajoittavan tämän toimintaa, kuten esimerkiksi rahavarojen käyttöä. Usein henkilö ei myöskään koe olevansa edunvalvojan tarpeessa. Mikäli edunvalvonnan tarpeessa oleva henkilö vastustaa edunvalvontaa, mutta asiaa käsittelevän esittelijän tai henkikirjoittajan mielestä päämiesehdokas täyttää edunvalvonnan tarpeen kriteerit, vie selvitystyö pidemmän ajan. Tällaisessa tilanteessa asiaa käsittelevän tulee myös puntaroida päämiehen itsemääräämisoikeuden rajoittamisen perusteiden painavuutta sekä päämiesehdokkaan oman tahdon merkitystä. Eli toisin sanoen esittelijän tulee puntaroida, onko päämiesehdokkaan terveydentilansa laatuinen, että voidaan puhua luotettavasti omasta tahdosta. Yksi vastaajista myös korostaa, että esittelijän tulee aina saada selvyys siihen, ettei taloudellisten asioiden

hoidossa ole kyse ainoastaan tilapäisistä ongelmista vaan pysyvämmästä tilanteesta, joka edellyttää holhoustoimilain mukaista edunvalvojan määräämistä.

Edunvalvonnan vastustus voi tulla myös sukulaisten ja lähipiirin puolelta. Tilanteessa, jossa päämiesehdokkaan sukulaiset vastustavat edunvalvontaa, voi sopuratkaisuun pääsy viedä aikaa jopa vuosia. Tutkimustuloksen useissa vastauksissa mainitaan, että keskenään riitelevät sukulaiset ja lähipiiri tekevät asian käsittelystä usein tarpeettoman hankalaa, muun muassa puhelinsoitin tai muuten puuttumalla asian käsittelyyn.

5.2.2 Vaadittavien tietojen puutteellisuus tai ristiriitaisuus

”Ihanteellisessa tilanteessa henkilö pyytää itse itselleen edunvalvojaa. Hänellä on jo valmiiksi lääkärinlausunto, josta käy ilmi edunvalvojan tarve sairauden vuoksi. Henkilö ymmärtää asian merkityksen ja henkilö esittää edunvalvojaksi esimerkiksi yleistä edunvalvojaa.” - Lounais-Suomen maistraatti Porin yksikön holhustoimi.

Päämiehen terveydentilasta ja taloudellisesta asemasta saatavat ristiriitaiset tiedot hankaloittavat edunvalvojan määräämisprosessia. Vastauksissa todetaan, että valitettavan usein maistraatille annettu tieto päämiehen tilasta on johdateltua, ongelmia on voitu kärjistää tai niitä on vähätelty. Tähän syylistyvät sekä läheiset sekä hoitolaitosten henkilökunta. Koska maistraateilla ei ole enää aina mahdollista kuulla asianosaisia henkilökohtaisesti, ovat asian käsittelijät riippuvaisia kirjallisista aineistoista ja lausunnoista. Saatuun tietoon puolestaan joudutaan suhtautumaan kriittisesti ja usein asiaa käsittelevä joutuu hankkimaan lisäselvityksiä esimerkiksi pankeilta. Työllistävänä koetaan myös se, jos päämiesehdokas ei enää itse kykene osallistumaan määräämisprosessiin lainkaan, vaan asian käsittelijä joutuu turvautumaan vain muiden henkilöiden antamiin tietoihin. Yksi vastaajista mainitsee, että usein asian käsittelyn edetessä voidaan havaita edunvalvontailmoituksen takana olevan jonkun muun edun tavoittelu kuin päämiesehdokkaan asioiden hoitamisen turvaaminen. Edunvalvonta-asian käsittelyn edetessä voi käydä myös ilmi, että varsinaista tarvetta edunvalvonnalle ei ole, mutta viranomaiset esimerkiksi sosiaalitoimi, haluavat siirtää asioiden hoidon edunvalvojalle.

Vastaavanlainen tilanne, jossa vastuuta on ilmeisesti haluttu siirtää hoitolaitokselta edunvalvojalle, on tullut ilmi apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa vuodelta 2014 (AOK Dnro OKV/1233/1/2013). Tapauksessa oli pidetty vanhainkodissa hoidettavana olevan henkilön toiveesta hoitopalaveri, jossa oli keskusteltu edunvalvontaprosessin käynnistämisestä. Palaverin seurauksena yksikön sairaanhoitajan sijaisena toiminut sairaanhoitajaopiskelija oli tulostanut edunvalvontaa koskevan hakemuslomakkeen ja pyytänyt siihen hoidettava olevan henkilön allekirjoituksen. Hakemus oli ollut hoidettavan nimeä ja allekirjoitusta lukuun ottamatta tyhjä. Apulaisoikeuskansleri katsoi, että hoitohenkilökunta oli toiminut vastoin hyvän hallinnon periaatetta ottaessaan allekirjoituksen tyhjään lomakkeeseen. Viranomaisen toiminnan tulee olla mahdollisimman avointa ja läpinäkyvää ja siten allekirjoituksia ei tule pyytää tyhjiin lomakkeisiin, vaikka sillä pyritäisiin toimimaan hyvässä tarkoituksessa. Kantelun mukaan edes hoidokin aviomies ei tiennyt vaimonsa allekirjoittamasta edunvalvonta-asiakirjasta. Apulaisoikeuskansleri saattoi tapauksen hyvästä hallinnosta kaupungin tietoon.¹⁴⁰

Kyselytutkimuksen vastauksissa myös korostetaan puutteellisesti täytettyjen edunvalvontahakemusten ja lääkärinlausuntojen¹⁴¹ merkitystä määräämistä hankaloittavana tekijänä. Asioiden selvittämiseen kerrotaan menevät monesti paljon aikaa, koska hakemus on täytetty puutteellisin tiedoin, eikä kukaan vaikuta tietävän päämiesehdokkaan sen hetkisestä tilanteesta ja todellisesta edunvalvonnan tarpeesta. Tietojen keruu, esimerkiksi tiliotteiden avulla, on aikaa vievää ja usein suuren työmäärän jälkeen saatetaankin todeta, että edunvalvontailmoitus on ollut täysin turha ja asian käsittely jätetään sillensä. Maistraatin omasta toiminnasta riippumattomana seikkana puutteellisesti täytetyt lääkärinlausunnot hidastava edunvalvonta-asian käsittelyä. Pahimmassa tapauksessa lääkärinlausuntoa joudutaan odottamaan lähes vuosi.

5.2.3 Riidat ja erimielisyyden edunvalvojaksi ehdotetusta henkilöstä

”Pääsääntö on, että mitä vähemmän selvitettävää, sitä nopeammin ja helpommin asia saadaan ratkaistua.” – Lounais-Suomen maistraatti Porin yksikön holhous-toimi.

¹⁴⁰ AOK Dnro OKV/1233/1/2013

¹⁴¹ Ks. Lääkärinlausunto. Sisäasiainministeriön vaatimukset lääkärinlausunnolta ja Ahti Saarenpään ehdotus lääkärinlausunnossa vaadittavista tiedoista s. 30–32

Kohderyhmältä kysyessä edunvalvojan määräämistä hankaloittavista tilanteista, nousevat läheisten riidat ja asiassa osallisena olevien erimielisyydet kaikissa vastauksissa esille. Läheisten riitojen taustalla voi olla monia syitä, mutta yleisimpiä ovat perinnön jaosta aiheutuneet erimielisyydet. Riidat voivat eskaloitua vuosien mittaisiksi konflikteiksi perheiden tai sukulaisten välille. Jo valmiiksi hankala tilanne aiheuttaa myös usein erimielisyyksiä siitä, kenet edunvalvojaksi tulisi määrätä. Yksimieliseen ratkaisuun pääseminen edunvalvojaksi sopivasta henkilöstä saattaa kestää useita kuukausia ja asian selvittely voi vaatia käsittelijältä useita työtunteja. Selvitystyön edetessä ja edunvalvojan sopivuuden arvioinnissa voi edunvalvojaksi ehdotetun henkilön taustalta paljastua esimerkiksi luottohäiriömerkintä, mikä estää henkilön toimivasta edunvalvojan tehtävässä. Edellä mainitussa tilanteessa pitkä selvitystyö menee käytännössä hukkaan ja asian käsittely palaa alkuasetelmaan.

Päämiesehdokkaan läheisten riidat ja epäselvät tilanteet esimerkiksi siitä, onko ennen edunvalvontaa ilmennyt varojen väärinkäyttöä tai lahjoituksia, mitkä herättävät kysymyksen edunvalvonnan ulottamisen tarpeesta menneeseen aikaan. Vastauksissa mainitaan, että läheiset voivat hakea edunvalvojaa päämiehen aiemmin tekemiin oikeustoimiin, jolloin jo valmiiksi riitaisat välit usein hankaloittavat asian käsittelyä. Vastauksissa mainitaan myös läheisten passiivisuuden ja asiassa osallisena olevien henkilöiden mielipiteiden vaihtumisen vaikeuttavan prosessin etenemistä.

Helsingin Hovioikeuden ratkaisussa (HelHO S12/1047) sisarusten riitaisat välit puolsivivat yleisen edunvalvojan määräämistä. Tapauksen tilanteessa perheen ulkopuolinen kykeni varmimmin ja puolueettomasti hoitamaan edunvalvontaan määrätyn taloudellisia asioita ja näin varmistamaan, että taloudellisten asioiden hoidossa toimittiin päämiehen etujen turvaamiseksi ja tämän parhaaksi.

5.2.4 Taloudellinen hyväksikäyttö

Viimeisenä merkittävänä edunvalvojan määräämistä hankaloittava tekijänä tutkimustuloksissa mainitaan päämiesehdokkaaseen kohdistunut taloudellinen hyväksikäyttö. Edunvalvojaa määrätessä taloudellinen hyväksikäyttö voi tulla ilmi esimerkiksi kuulemisen yhteydessä. Esimerkkinä hoitolaitoksessa asuva päämiesehdokas ja hoitolaitoksen henkilökunta ovat voineet ihmetellä yhdessä käyttövarojen epänormaalia hupene-

mista vanuksen pankkitileiltä. Tarkemman selvityksen avulla onkin huomattu, että päämiehen asioita tähän asti hoitanut perheenjäsen, kenelle pankkitilien käyttöoikeudet on luovutettu, on nostanut käyttövaroja omiin tarkoituksiinsa. Tilanteessa on käytetty hyväksi päämiesehdokkaan hyväasukaisuutta ja mahdollisen sairauden aiheuttamaa muistin ja todellisuudentajun heikkenemistä. Alaikäisten osalta taloudelliset hyväksikäyttötilanteet voivat tulla ilmi esimerkiksi silloin, kun saadaan vihiä siitä, lapsen vanhempi on käyttänyt lapsen perintönä tai lahjana saatua omaisuutta esimerkiksi lapsen itsensä tai tämän vanhempien elatukseen.

Tutkimustuloksissa lisäksi mainitaan, että taloudellinen hyväksikäyttötilanne voi tulla ilmi esimerkiksi jo voimassa olevan edunvalvonnan aikana silloin, kun lähiomainen edunvalvojana on säästellyt käyttövarojen antamista päämiehelle suuremman perinnön toivossa. Edunvalvoja on voinut uskotella maistraatille tehdyn vuositilin avulla, että asiat on hoidettu asian mukaisesti, vaikka todellisuudessa näin ei ole ollut vaan edunvalvoja on rajoittanut käyttövarojen antamista päämiehelle tai evännyt määrättyjen käyttövarojen antamisen kokonaan. Mikäli kyseistä tilannetta epäillään, tulee maistraatin selvittää perusteellisesti mahdollisesti vilpillisessä mielessä toimineen edunvalvojan tarkoitusperät ja päämieheen kohdistuneet laiminlyönnit.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO: 2006:72 on otettu kantaa tapaukseen, jossa kehitysvammaisen sisarensa edunvalvojana toiminut A oli käyttänyt päämiehensä varoja omiin tarkoituksiinsa ja ilmoittanut ne vuositileissä saatavina itseltään. A oli käyttänyt vuosien 2000–2001 aikana toimiessaan kehitysvammaisen sisarensa B:n edunvalvojana tämän varoja omiin tarkoituksiinsa yhteensä 9 855,04 euron arvosta. Vuoden 2000 vuositiliin hän oli merkinnyt itseltään saatavaksi 15 000 markkaa ja vuoden 2001 vuositiliin vastaavasti 57 808,21 markan lainan, päämiehensä saatavan ollessa häneltä korkoineen 60 231,62 markkaa. A oli lisäksi laatinut velkakirjan, jonka mukaan hän oli lainannut sisareltaan 15 000 markkaa. Koron määräksi oli merkitty 4 prosenttia ja lainan vakuudeksi oli ilmoitettu A:n omistama tila.

Holhousviranomainen oli vuoden 2000 vuositilin tarkastuksen yhteydessä muistuttanut A:ta siitä, ettei edunvalvojalla ollut oikeutta lainata päämiehensä varoja, sekä kehottanut häntä välittömästi maksamaan velaksi ottamansa varat tuottokorkoineen takaisin. Näin A ei ollut kuitenkaan tehnyt, vaan päämiehen varojen velaksi ottaminen oli jatkunut vielä muistutuksen jälkeenkin. Vasta elokuussa 2002 A oli maksanut velaksi otetut varat

korkoineen sisarelleen takaisin. Tapauksessa oli kysymys siitä, oliko A syyllistynyt päämiehensä varoja velaksi ottamisella luottamusasemansa väärinkäyttöön.

Rangaistus mainitusta rikoksesta on säädetty rikoslain (RL, 39/1889) 36 luvun 5 §:ssä. Lain nojalla luottamusaseman väärinkäyttöön syyllistyy henkilö, jonka tehtävänä on hoitaa toisen taloudellisia tai oikeudellisia asioita, mutta väärinkäyttää luottamusasemaansa ja siten aiheuttaa vahinkoa sille, jonka asioita hänen on määrä hoitaa.

HolTL:n 37 §:n mukaan edunvalvojan on hoidettava päämiehensä omaisuutta siten, että omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi ja tyydyttämään hänen henkilökohtaisia tarpeitaan. Laissa ei sinänsä kielletä edunvalvojaa antamasta päämiehen varoja velaksi, mikäli velaksi anto on päämiehen edun mukaista ja velaksi annon ehdot turvaavat päämiehen aseman velkojana. HolTL:n 32 §:n nojalla edunvalvoja ei kuitenkaan saa edustaa päämiestään, jos vastapuolena on edunvalvoja itse. Tämän takia edunvalvoja ei voi itse päämiehensä puolesta päättää ottaa tämän varoja omaksi velakseen, vaikka tällainen velaksi anto muuten olisikin päämiehen edun mukaista ja velaksi annon ehdot turvaisivat päämiehen aseman velkojana.

Tapauksessa A ei ole maistraatin kehotuksesta huolimatta kyennyt maksamaan velaksi ottamiaan varoja takaisin, kun vasta elokuussa 2002. Velaksi ottojen tapahtuessa A:n oma taloudellinen tilanne on ollut sellainen, että pankkilainan saaminen ei ole ollut mahdollista. Vaikka A:lla olisikin ollut vakaa aikomus maksaa päämieheltä otettu velka takaisin, Korkein oikeus katsoo hänen aiheuttaneen B:lle RL:n 36 luvun 5 §:ssä tarkoitettua vahinkoa käyttäessään tämän varoja omiin tarkoituksiinsa ilman turvaavaa vakuutta velan takaisin maksamisesta.

Tapauksessa tekijän syyllisyyttä lieventää A:n vaikea elämäntilanne, joka on johtunut avioerosta ja aviopuolison konkurssin lisäksi siitä, että hän oli joutunut äitinsä kuoleman jälkeen yksin huolehtimaan kehitysvammaisesta sisarestaan, joka oli osan aikaa myös asunut hänen luonaan. Lisäksi A oli joutunut irtisanoutumaan työstään voidakseen hoitaa sisartaan. Velaksi otot olivat tapahtuneet avoimesti ja päämiehen saatavat oli merkitty edunvalvojan vuositileihin. Rangaistuksen määrääminen olisi kohtuutonta myös siihen nähden, että velat on sittemmin maksettu korkoineen takaisin A:n päästyä uudelleen ansiotyöhön.

Käräjäoikeus tuomitsi A:n luottamusaseman väärinkäytöstä sakkorangaistukseen. A valitti hovioikeuteen vaatien, että syyte hylätään, mutta hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. A:lle myönnettiin valituslupa ja A vaati syytteen hylkäämistä. Korkein oikeus muutti hovioikeuden tuomiota siten, että A jätettiin rangaistukseen tuomitsematta. Muilta osin hovioikeuden tuomio jäi pysyväksi.

5.3 Haasteellisten edunvalvontatilanteiden vaikutukset

5.3.1 Käsittelyaikojen pitkittyminen

”Jos henkilö tulee vielä kuultavaksi suoraan maistraattiin, niin käsittelyaikamme saattaa olla hyvinkin nopea, viikosta kahteen.” – Lounais-Suomen maistraatti Porin yksikön holhoustoimi.

Kohderyhmältä kysyessä haasteellisten edunvalvontatilanteiden vaikutuksista, kerrotaan kaikissa vastauksissa yksimielisesti haasteellisten tapausten vaikuttavan käsittelyaikoihin. Haastavissa määräämistapauksissa käsittelyajat venyvät pidemmiksi kuin ongelmattomissa tapauksissa. Asian käsittelyn kerrotaan toisinaan venyvän useista kuukaudesta jopa vuoteen. Usein hankalien asioiden kanssa tilanteen kehittymistä halutaan seurata jonkin aikaa, jotta nähdä päämiesehdokkaan edunvalvonnan todellinen tarve.

Jo valmiiksi haastavan määräämisasian pitkittymistä nähdään hankaloittavan myös lainmääräämät päämiesehdokkaiden henkilökohtaiset kuulemiset. Mikäli kuulemiselle on tarvetta eikä päämies itse kykene tulemaan maistraattiin kuultavaksi, käsittelyajan kerrotaan venyvän helposti kuukausia. Yksittäisten päämiesehdokkaiden vuoksi kuulemiskäyntejä ei tehdä pitkien välimatkojen vuoksi kaukana oleviin maakuntiin, vaan esittelijät joutuvat odottamaan, että kuulemiskierrokselle tulee myös myötä samalla suunnalla asuvia päämiesehdokkaita. Vastauksissa ilmoitetaan maanlaajuisesti käsittelyaikatavoitteiden olevan neljä kuukautta. Tällä tarkoitetaan sitä, että vireille tullut edunvalvonta-asia tulee saada ratkaistua neljän kuukauden sisällä maistraatin tai käräjäoikeuden toimesta.

Konkreettisesti käsittelyajat näkyvät esittelijöillä käytössä olevista työlistoista, joiden avulla vireille tulleita asioita seurataan. Selkeät tapaukset poistuvan listalta normaalin käsittelyajan puitteissa, mutta hankalat tapaukset voivat pysytellä listoilla pitkäänkin.

5.3.2 Työllistävä vaikutus

Toinen tutkimustuloksissa ilmennyt haastavien tapausten vaikutus on niiden vaativa suuri työmäärä. Hankalimmilla tapauksilla on ilmeisen työllistävä vaikutus ja lähes kaikki vastaajat kokevat ongelmalliset edunvalvonta-asiat erittäin työllistäviksi. Kyseisten tapausten kerrotaan vievän moninkertaisen työajan ja vaativan huomattavasti pidemmän selvitystyön, mikä pitää sisällään esimerkiksi tiliotteiden ja perukirjojen tilaamista, kiinteistöomistuksien selvitystä ja yhteydenottoja hoitavaan tahoon. Selvitystyön negatiivisena vaikutuksena on se, että mitä enemmän henkilöitä asian selvityksen taustalla on mukana, sen monimutkaisemmaksi asian käsittely kehittyy. Toisinaan päätöksenteon jälkeenkin päämiehen läheiset saattavat kysyä yksityiskohtaisia perusteita edunvalvontapäätökselle, mikä työllistää asian käsittelijöitä vielä loppuun saatetun määräämisasian jälkeenkin.

Yksi vastaajista nostaa esiin hankalien tapausten henkisesti raskaan vaikutuksen. Tapaukset ovat hyvin usein riitaisia ja asianosaiset syyttelevät herkästi maistraattia toimista asiaan liittyen. Juttuun joudutaan palaamaan toistuvasti uudelleen. Usein asiat siirtyvät käräjäoikeuteen, missä asiat käsitellään riitaisina suullisissa istunnoissa. Vastauksissa myös mainitaan, että haastaviin tapauksiin käytettävässä ajassa käsittelijä selvittäisi monta luonteeltaan normaalia vireille tullutta asiaa.

5.4 Haasteellisten edunvalvontatapausten estettävyys ja vallitsevat ilmiöt

Luonteeltaan haastavien edunvalvojan määräämistapausten estettävyys suhteen on vastauksissa havaittavissa hieman eroavaisuuksia. Alle puolet kohderyhmän henkilöistä on sitä mieltä, että hankalien määräämistilanteiden kehittymiseen ei voida vaikuttaa. Tilanteeseen ei koeta voivan vaikuttaa, koska jokainen vireille tullut asia on erilainen ja mahdolliset riidat ja selvitettävät asiat ovat erilaisia. Koska usein taustalla ovat keske-

nään erimieliset omaiset ja sairaudentunnoton/ yhteistyöhaluton päämiesehdokas, ei näihin tilanteisiin koeta voivan vaikuttaa maistraatin toimilla.

Vastauksissa kuitenkin mainitaan keinoja, joilla mahdollisesti voitaisiin yrittää vaikuttaa ongelmien syntymiseen. Vaadittavien tietojen puutteellisuuteen voitaisiin vaikuttaa lisäämällä entisestään lomakkeiden täyttämiseen liittyvää ohjeistusta ja tietoisuutta vaadittavista asiakirjoista. Näin saataisiin poistettua tilanteita, joissa lomakkeita joudutaan lähettämään takaisin täytettäväksi puutteellisten tietojen vuoksi. Asian käsittelyä saadaan nopeutettua aina, jos kaikki tarvittava aineisto on koossa heti asian tullessa vireille. Välttämättä maistraattiin tehdyn ilmoituksen tekijällä ei vastauksien mukaan ole aina tietoa siitä, mitä edunvalvonta merkitsee, mitä edunvalvojan tehtäviin kuuluu ja milloin edunvalvonta on tarpeen aloittaa.

Yksi vastaaja tuo vastauksissa esiin, että entistä läheisempi yhteistyö keskustelun ja tietojenvaihdon muodossa eri viranomaisten kesken voisi olla yksi ennaltaehkäisevä tekijä. Henkilökohtaisilla kuulemisilla ja sovittelutyyppejä kokoontumisia järjestämällä asianosaisten kesken voitaisiin yrittää vaikuttaa tilanteen haasteelliseksi kehittyminen. Maistraattiin kohdistuneiden säästöjen vuoksi henkilökohtaisia kuulemisia on jouduttu vähentämään, mikä osaltaan vaikuttaa siihen, kuinka prosessia voidaan kehittää.

Kohderyhmältä kysyessä haastavien edunvalvonta tapausten luonteessa havaituista muutoksista viime vuosien aikana, tulee vastauksissa ilmi monia eri seikkoja. Yksi asiantuntija mainitsee, että hän on parin viimeisen vuoden aikana havainnut enemmän tapauksia, joissa aikuinen lapsi on omien ulosottovelkojensa vuoksi käyttänyt taloudellisesti hyväksi muistisairasta tai muuten autettavassa tilassa olevaa omaa vanhempaa. Toinen asiantuntija on havainnut, että yhä enemmän edunvalvontatapaukset ovat luonteeltaan haastavia. Vastauksissa on myös mainittu huomio siitä, että usein päämiesehdokas ei itse riitele tai ole hankala, mutta aikuiset lapset tappelevat keskenään esimerkiksi vanhempien asioiden hoitotavasta. Tapausten luonteen muuttuminen on lisäksi aiheuttanut sen, että lisämietittävää on tullut esimerkiksi siitä, kun edunvalvojan tehtävää halutaan laajentaa muihinkin kuin taloudellisiin asioihin. Entistä enemmän edunvalvojaa haetaan henkilöä koskeviin asioihin eli päämiehen terveydenhoitoon liittyviin kysymyksiin. Vastauksissa tämän on kerrottu johtuvan siitä, että hoitolaitokset ovat alkaneet suhtautua kielteisesti läheisten toimiin päämiehen puolesta. Hoitolaitokset ovat esimerkiksi alkaneet kieltäytyä kertomasta päämiehen terveydentilasta koskevista sei-

koista läheisille, minkä vuoksi edunvalvonnan laajentamista henkilöä koskeviin asioihin on haettu yhä enemmän. Myös riitaisten lähisukulaisten lisäksi läheiset yhä enemmän epäilevän toisiaan väärinkäytöksistä, mikä näkyy muun muassa niin sanottuina turhina ilmoituksina.

5.5 Tutkimustulosten johtopäätökset

Kuten tutkimustuloksissa on tullut esille, voi edunvalvojan määräämistä hankaloittaa useat eri tekijät, joilla on selviä vaikutuksia määräämisprosessiin. Tutkimuksen pohjalta voidaan todeta, että edunvalvojan määräämistä hankaloittaa muun muassa edunvalvonnan aloittamisen vastustaminen. Yleensä aloittamista vastustaa päämiesehdokka itse tai tämän lähipiiri, vaikka edunvalvontaan määräämiselle on selvä HolTL:n nojalla oleva peruste. Myös edunvalvojan määräämistä varten vaadittavien tietojen puutteellisuus tai ristiriitaisuus, sekä päämiesehdokkaan lähipiirin keskinäiset riidat ja erimielisyydet edunvalvojaksi ehdotetusta henkilöstä, hankaloittavat määräämisprosessia. Lisäksi tilanteet, joissa epäillään päämiesehdokkaaseen kohdistunutta taloudellista hyväksikäyttöä, on yksi edunvalvojan määräämistä hankaloittavista tekijöistä.

Tutkimustuloksista on yksiselitteisesti havaittavissa se, että haasteellisilla tapauksilla on selvä vaikutus käsittelyaikojen pitkittymiseen ja työllistävyyteen. HL:n 23a §:ssä käsittelyajoista on säädetty, että viranomaisen on määriteltävä toimialansa keskeisissä asiaryhmissä odotettavissa oleva käsittelyaika sellaisille hallintopäätöksillä ratkaistaville asioille, jotka voivat tulla vireille vain asianosaisen aloitteesta. Kyseinen kohta on sovellettavissa maistraatin käsittelyaikaan edunvalvonta-asiassa. Aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikön vuonna 2015 julkaisemassa tuloksellisuusraportissa on määritelty, että edunvalvojan määrääminen maistraatin päätöksellä tulisi ratkaista neljän kuukauden sisällä sen vireille tulosta. Maan laajuisesti vuonna 2015 edunvalvojan määräämisasioista 75,9 prosenttia ratkaistiin neljän kuukauden tavoiteajassa ja maistraattien yhteenlaskettu keskimääräinen käsittelyaika on ollut 3,2 kuukautta. Tavoiteaika ei toteutunut kahdessa maistraatissa.¹⁴²

¹⁴² Valtiovarainministeriö. Maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö: Maistraattien tuloksellisuusraportti. Raportissa ei mainita, missä maistraateissa tavoiteaika ei ole toteutunut

Kyselytutkimuksen vastausten pohjalta voidaan todeta, että haastavat edunvalvojan määräämistapaukset ovat osatekijä siihen, miksi käsittelyajoille asetetut tavoiteajat eivät aina toteudu. Osa käsittelyaikojen pitkittymisistä selittyy maistraatista riippumattomista syistä kuten sillä, että määräämiseen liittyviä selvityksiä esimerkiksi lääkärinlausuntoa, joudutaan odottamaan hakijalta tai muilta tahoilta jopa useita kuukausia. Osaltaan lain-säädännön asettamat vaatimukset henkilökohtaisista kuulemisista voivat hidastaa asian ratkaisemista, koska maistraatin toimintaan kohdistuneiden tehostamis- ja säästötoimien takia päämiesehdokkaiden kuulemiset voidaan toteuttamaan vasta, kun riittävän monta maakunnissa asuvaa kuultavaa voidaan kuulla samalla kuulemiskierroksella. Toimintamalli pätee tilanteessa, jossa päämies ei itse kykene tulemaan maistraattiin kuultavaksi.¹⁴³ Puolestaan osan käsittelyaikojen pitkittymisestä selittää se, että haasteellinen vi-reille tullut asia vaatii käsittelijältä tilanteen kehittymisen seuraamista, jotta edunvalvonnan todellinen tarve saadaan selville.

Maistraatteihin on kohdistunut viime vuosina suuria hankkeita ja uudistuksia. Maistraattien ohjaus- ja kehittämisyksikkö asetti 15.5.2013 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää maistraattien toimipisteverkon sopeuttamista siten, että toiminta on tuloksellista ja asiakaslähtöistä. Tavoitteena oli supistaa maistraattien määrä 41:stä yksiköstä 25:een yksikköön.¹⁴⁴ Yksiköiden lakkauttamisten on tarkoitus tapahtua vaiheittain vuosien 2015–2019 aikana. Myös valtion talouden edellyttämät sopeuttamistoimet edellyttivät maistraattien osalta henkilövuosivähennyksiä.¹⁴⁵ Lounais-Suomen maistraatin kohdalla muutos tarkoitti kolmen yksikön lakkauttamista viidestä¹⁴⁶. Maistraattia kohdanneiden uudistustoimien ja tutkimustulosten pohjalta herää kysymys, kuinka asetetusta neljän kuukauden käsittelyaikojen tavoiteajasta saadaan pidettyä kiinni, kun edunvalvojan määräämisasioita ratkaisevat viranomaiset kokevat haasteellisia tapauksia olevan yhä enemmän, niiden luonteessa koetaan tapahtuneen muutosta entistä monimutkaisemmaksi ja päämiesluvut kasvavat vuosi vuodelta väestön ikääntymisen vuoksi? Kuinka maistraatteihin kohdistuneilla valtiontalouden säästötoimilla taataan se, että maistraattien strategiassa kaudelle 2016–2019 asetetut tavoitteet edunvalvontapalveluiden tehokkaasta tuottamisesta ja osaamisen jakamisesta henkilöstön ikääntyessä ja eläköityessä saadaan toteutettua¹⁴⁷?

¹⁴³ Käytäntö on käytössä ainakin Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikössä

¹⁴⁴ Aluehallintovirasto 2014: Maistraattien toimipisteverkon supistaminen s. 3

¹⁴⁵ Aluehallintovirasto 2014: Maistraattien toimipisteverkon supistaminen s. 8–9

¹⁴⁶ Aluehallintovirasto 2014: Maistraattien toimipisteverkon supistaminen s. 18–19

¹⁴⁷ Maistraatti -sivut. Tietoa maistraateista. Maistraattien strategia kaudelle 2016–2019

Kuten tuloksissakin on tullut ilmi, voivat haastavat edunvalvojan määräämistapaukset olla myös edunvalvonta-asian ratkaisijalle henkisesti haastavia. Kohderyhmä kokee haastaviksi tilanteiksi muodostuvan noin 10–40 prosenttia vireille tulleista määräämisasioista. Työn henkisesti haastavia puoli harvoin tuodaan ilmi, kun edunvalvojan määräämisestä puhutaan yleisellä tasolla. Koska useat tapaukset ovat riitaisia ja syyttävä sormi usein osoitetaan maistraattia kohti, herää tutkimustulosten pohjalta kysymys, miten henkilöstön työssäjaksaminen ja työhyvinvointi saadaan turvattua kasvavassa työmäärässä?

Haasteellisten edunvalvontatilanteiden ennaltaehkäisy, tai haasteelliseksi kehittymisen ehkäisy, on vaikeaa. Tutkimuksen tarkoituksena ei ollut löytää varsinaisia kehitysehdotuksia haasteellisten tapausten ennaltaehkäisemiseksi, mutta vastauksissa tuli ilmi muutamia ehdotuksia, joilla tilanteisiin voitaisiin yrittää vaikuttaa. Muun muassa edunvalvojan määräämistä varten vaadittavien lomakkeiden päivitys entistä paremmin palvelevaksi voisi edesauttaa prosessin jouhevampaa sujumista. Tarkempiluonteista erittelyä siitä, kuinka lomakkeita voitaisiin päivittää, ei tullut tutkimustuloksissa ilmi. Myös yleisesti edunvalvontapalveluiden ja vaihtoehtoisten palveluiden tietoisuuden lisääminen ja tulevaisuuteen varautumisen mahdollisuuden tiedostaminen, muun muassa edunvalvontavaltuutuksen muodossa, uskotaan olevan ennalta ehkäisevä vaikutus haastavien edunvalvojan määräämistilanteiden syntymiselle. Näin voitaisiin välttyä siltä, ettei tilanteet ennättäisi kärjistyä ylivoimaisen hankaliksi. Vastauksissa mainittiin sovittelutyypiset istunnon edunvalvonta-asiassa asianosaisten kesken yhtenä mahdollisena keinona vaikuttaa tilanteen haastavaksi syntymisessä. Sovittelutyypinen istunto asianosaisten kesken loisi avointa ja välittävää ilmapiiriä ja todennäköisesti nopeuttaisi edunvalvonta-asian ratkaisua.

Vastauksia analysoidessa voidaan havaita, että maistraattiin kohdistuvilla säästöillä on merkittävä rooli, ja jopa mahdollinen uhka, lain määräämille edellytyksille ja holhous-toimilain vaatimuksille. Vastauksissa käy ilmi, että edunvalvonta-asiassa kuulemisia on jouduttu vähentämään säästöjen myötä. Kuulematta jättämisen vaikutuksen ovat ilmeisiä ja lisäävät mahdollisuutta väärin edunvalvontapäätöksiin, mikä voi johtaa kanteluun hallinto-oikeuteen. Myös viranomaisten välinen yhteistyö vaikuttaa tulosten perusteella olevan haasteellista, vaikka toimiva yhteistyö olisi eteenkin asiakkaana toimivan päämiesehdokkaan edun mukaista.

5.6 Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys

Luotettavuuden ja pätevyyden arviointi on keskeinen osa tutkimusta. Niiden pohjalta tehdään päätelmät siitä, onko tutkimus onnistunut ja saadaanko tutkimuksen alussa asetettuihin tutkimusongelman pohjalta syntyneisiin kysymyksiin vastaukset.¹⁴⁸ Tutkimuksen tavoitteena oli saada vastaukset kolmeen kysymykseen: mitkä tekijät hankaloittavat edunvalvojan määräämistä viranomaisen näkökulmasta, mitä vaikutuksia haasteellisilla edunvalvojan määräämistilanteilla on ja olisiko haastavat tilanteet estettävissä. Tutkimuksen avulla on saatu vastaukset haluttuihin kysymyksiin ja tavoitteen uskotaan toteutuneen. Tutkimustulosten pohjalta on ollut mahdollista luoda yhteenveto, jossa tutkimustuloksia on tarkasteltu kokonaisuutena analyysin muodossa. Vaikka osa kohderyhmän vastauksista ovat olleet suppeampia kuin toiset, kaikki vastaukset ovat vastanneet kysymyksenantoa.

Tutkimuksen tarkoituksena oli antaa mahdollisimman käytännönläheinen ja kokonaisvaltainen kuva edunvalvojan määräämisestä sekä määräämistyössä esiin tulevista haasteellisista tapauksista. Käytännönläheisen työn luomisen peruslähtökohtana on ollut aiheita käsittelevien termien ja lyhenteiden avaaminen lukijalle heti työn alussa. Lisäksi aiheeseen liittyviä käsitteitä on pyritty määrittelemään lukijalle tekstin sisällössä ja alaviitteiden avulla. Teoriaosuuden ja tutkimustulosten havainnollistamiseksi on esimerkkejä ja oikeuskäytäntöä pyritty tuomaan tekstin tueksi aihekohtaisesti. Kokonaisvaltaisen työn saamiseksi ja luotettavuuden lisäämiseksi, työssä on pyritty hyödyntämään ajan tasalla olevia lähteitä mahdollisimman monipuolisesti. Teoriaosuuden muodostuksessa ovat korostuneet kirjalähteet, joissa monien teoksien takana ovat olleet tunnetut alan vaikuttajat, kuten Johanna Tornberg ja Ahti Saarenpää.

Tutkimuksen pätevyyttä ja luotettavuutta voidaan arvioida määrällisessä tutkimuksessa reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla, mutta laadullisessa tutkimuksessa näitä voidaan soveltaa vain tietyin osin. Reliabiliteetilla tarkoitetaan analyysin johdonmukaisuutta ja toistettavuutta. Validiteetilla puolestaan tarkoitetaan aineiston analyysimittareiden pätevyyttä. Laadullisen tutkimuksen tulokset eivät saa olla sattumanvaraisia ja käytetyillä menetelmillä on voitava tutkia sitä, mitä tutkimuksessa on ollut tarkoitus tutkia. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvä näkökulma on tulosten yleistet-

¹⁴⁸ KvaliMOTV. Tutkimuksen luotettavuus ja arviointi

tävyys tai siirrettävyys - ovatko tutkimustuloksen yleistettävissä tai siirrettävissä myös muihin kohteisiin tai tilanteisiin.¹⁴⁹ Mikäli tutkimus toistettaisiin samalle kohderyhmälle uudestaan, olisivat vastaustaukset samansuuntaisia. Jos tutkimus toteutettaisiin esimerkiksi Lapin maistraatin Rovaniemen yksikölle, voisi vastauksissa olla joitakin eroavaisuuksia, sillä vastaukset perustuvat kohderyhmän empiirisiin eli omakohtaisiin kokemuksiin ja jotkin käytännöt voivat vaihdella yksiköiden väleillä. Haasteellisen edunvalvontatilanteen jokainen yksilö kokee hiukan eri tavalla, minkä myös tutkimuskysymys numero neljä osoittaa. Kysymyksen avulla haluttiin selvittää, kuinka suuri osa edunvalvontatilanteista muodostuu hankaliksi. Kohderyhmän vastaukset sijoittuivat 10 prosentin ja 40 prosentin välillä, mikä kertoo tilanteiden kokemisen eroavaisuuksista. Suuria eroavaisuuksia maistraattien yksiköiden välillä tuskin olisi, koska tutkimuksessa ilmi tulleet haasteelliset edunvalvontatilanteet uskotaan olevan sijainnista riippumattomina. Vaikka tutkimuksen otanta on ollut pieni ja tutkimus on toteutettu pienelle asiantuntijaryhmälle, voidaan tuloksia pitää pätevinä kohderyhmän useiden vuosien edunvalvonta-tehtävistä saatujen kokemusten perusteella.

Tutkimus on toteutettu lähettämällä kyselylomake kohderyhmälle sähköpostitse ja kyselyyn on annettu aikaa vastata ennalta määrittämätön aika. Näin on haluttu maksimoida kyselomakkeen täyttämiseen käytettävä aika mahdollisimman kattavien tulosten saamiseksi ja minimoida kyselyn aiheuttama työllistävä vaikutus. Osaltaan tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkijan ja kohderyhmän entuudestaan tuttuus toisilleen. Tutkimustulosten analysointivaiheessa on tutkijalle herännyt jatkokysymyksiä vastauksiin liittyen. Mikäli tutkimus olisikin toteutettu asiantuntijahaastatteluina kyselylomakkeen sijaan, olisi jatkokysymyksiin ollut mahdollista saada selvyyksiä.

---

¹⁴⁹ Jyväskylän yliopiston Koppa 2010. Tutkimustulosten luotettavuus ja pätevyys

6 POHDINTAA

Edunvalvonta on väestön ikääntymisen myötä vuosi vuodelta enemmän pinnalla oleva aihe ja päämiesluvut tulevat kasvamaan sekä yksityisen, että yleisen edunvalvonnan sektoreilla. Tämä on yksi syy siihen, miksi halusin perehtyä aiheeseen tarkemmin, mutta suurin vaikuttaja taustalla oli suorittamani harjoittelu Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikössä keväällä 2014. Harjoittelun aikana sain arvokasta tietoa edunvalvonta-tehtävistä ja pääsin seuraamaan edunvalvojan määräämisprosessi näköalapaikalta. Myös omakohtaiset kokemuksen edunvalvojan sijaisena toimimisesta 2011–2013 välisenä aikana ohjasi opinnäytetyön valinnassa. Koska edunvalvojan määräämisen yhteydessä ilmenevistä haasteista ei ole juurikaan tarjolla teoriaa, tuntui etuoikeutetulta saada perehtyä aiheeseen syvällisemmin ja päästä jakamaan saamani tietoa opinnäytetyön muodossa.

Tutkimuksen myötä on syntynyt paljon kysymyksiä ja havaintoja, joita voidaan hyödyntää jatkotutkimusten aiheina. Tutkimus edunvalvojan määräämisen yhteydessä ilmenevistä ongelmista ja niiden vaikutuksista on toteutettu maistraatin viranomaisen näkökulmasta. Olisi mielenkiintoista tietää, kuinka vastaukset eroaisivat toisistaan, jos sama tutkimus tehtäisiin käräjäoikeuden näkökulmasta. Käräjäoikeuden päätöksellä voimaansaatetut edunvalvojan määräämistilanteet ovat jo lähtökohdaltaan painavampia kuin maistraatin määräämät edunvalvojatilanteet. Maistraatteihin kohdistuneiden säästötoimien ja yksiköiden lakkauttamisilla on ilmeisen selviä vaikutuksia, vaikkakin negatiiviset vaikutukset on pyritty pitämään minimissään. Olisi kiinnostavaa tietää, kuinka uudistukset tulevat vaikuttamaan edunvalvontapalveluiden prosesseihin ja käytäntöihin ja kuinka päättäjät pyrkivät selviämään suurten ikäluokkien nostattamasta edunvalvontaaallosta? Myös edunvalvontapalveluiden ostopalveluiden kehitys kasvavassa edunvalvontatilanteessa herättää ajatuksia. Altistaako edunvalvonnan tarpeessa olevien lisääntyvä määrä yksityisten ostopalveluina toimivien tuottajien epäeettisille toimintatavoille?

Opinnäytetyön kautta edunvalvonnan nykytilaan tarkemman perehtymisen myötä vaikuttaa siltä, että julkiseen talouteen kohdistuvat säästöt ovat menneet edunvalvontapalveluiden saatavuuden ja tarjonnan edelle. Säästöjen myötä seuranneet yksiköiden lakkautukset, maistraatin henkilökunnan henkilövuosi vähennykset ja rekrytointikiellot ovat kaikki ristiriidassa kasvavan edunvalvontatarpeen kanssa. Erityisesti kun huomioi-

daan kyselytutkimuksen myötä tulleet haasteellisten ja lähtökohdiltaan hankalien tapausten vaikutukset käsittelyaikoihin ja selvitettävien asioiden työmäärään. Koska itse haasteellisten tilanteiden estettävyys on melko haastavaa ja ongelmallisia, tulisi esimerkiksi käsittelyaikojen tavoiteajasta pitää kiinni osana hyvää hallintotapaa muilla keinoin, jotta edunvalvontapalveluiden tarkoitus toteutuu.

Edunvalvojan määräämisprosessi voi muodostua monihaaraiseksi kokonaisuudeksi, jossa on usein osallisena päämiesehdokkaan ja tämän lähipiirin lisäksi useita muita tahoja, kuten hoitolaitoksen henkilökuntaa, KELA ja pankkitoimihenkilöt. Asiaa ratkaisevan viranomaisen tulee ottaa edunvalvojan määräämisessä huomioon useita eri asiahaaroja ja pohtia näiden vaikutuksia päämiehen edun kannalta aina tapauskohtaisesti. Opinnäytetyön yhteenvedona voidaan mainita, että edunvalvonta ja edunvalvontaan määrääminen on muuttunut vuosien saatossa moniulotteisemmaksi kokonaisuudeksi. Yhtyeiskuntarakenteelliset muutokset, valtiontalouden säästötoimet ja varallisuuteen sekä erityisesti vähävaraisuuden moninaiset ongelmat, ovat tuoneet uusia ulottuvuuksia holhoustoimipalveluiden kokonaisuuteen.

LÄHTEET

- Aluehallintovirasto. Itä-Suomen aluehallintovirasto 2014: Maistraattien toimipisteverkon supistaminen (julkaisusarja 19/2014).
<https://www.avi.fi/web/avi/-/maistraattien-toimipisteverkon-supistaminen-julkaisusarja-19-2014-#.WQ8cS1JDyRs>
- Eskola J. & Souranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- HE 203/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi holhoustoimesta annetun lain ja holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta.
- Heikkilä, T. 2010. Tilastollinen tutkimus. 7.-8. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Helsingin HO 27.10.2015 DNRO. S 15/1166. Holhoustoimilaki. Edunvalvojan määrääminen.
<https://www.edilex.fi/ho/helho20122631/juhani>
- Hirsjärvi S. & Huttunen J. 1995. Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: WSOY.
- Jyväskylän yliopisto. Sanasto. Sanat -kansio: Hiljainen tieto. Artikkelin kirjoittaja Olli Nuutinen. Luettu 8.5.2017
- Jyväskylän yliopiston Koppa. Tutkimuksen toteuttaminen: tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys. Päivitetty 9.3.2010.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen#johtop-t-sten-ja>
- Kangas U. 2012. Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsingin yliopisto.
- Kangas U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum media Oy.
- KvaliMOTV. Tutkimuksen luotettavuus ja arviointi. Luettu 6.11.2016.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3.html
- Lomake -sivut. Ohjeita edunvalvojan määräyksen hakemiseksi. Luettu 28.4.2016
<https://lomake.fi/b/ec/lomakepalvelu/download?s=Pr6B7hbBFovMSkj&id=16200%2FF40255EFA3E6AC3C127367750E02F4F5&type=statics>
- Maistraatti -sivut. Holhoustoimi: Edunvalvojan henkilö ja tehtävät: Miten edunvalvojan tulee hoitaa tehtävänsä? Edunvalvojan sijaisen tarve ja määrääminen. Luettu 9.5.2017.
<http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/holhoustoimi/Edunvalvojan-henkilo-ja-tehtavat/>
- Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Edunvalvonnan tarpeen selvittäminen, edunvalvojan määrääminen ja edunvalvojan tehtävän lakkaaminen: Edunvalvojan määrääminen. Luettu 9.5.2017
<http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/holhoustoimi/Edunvalvonnan-tarve-ja-sen-jarjestaminen/>

Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Edunvalvonnan tarpeen selvittäminen, edunvalvojan määrääminen ja edunvalvojan tehtävän lakkaaminen. Alaikäisen lapsen omaisuuden hoitaminen. Luettu 4.5.2016.

<http://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Alaikaisen%20lapsen%20omaisuuden%20hoitaminen.pdf?epslanguage=fi>

Maistraatti -sivut. Holhoustoimi. Edunvalvonnan tarpeen selvittäminen, edunvalvojan määrääminen ja edunvalvojan tehtävän lakkaaminen. Ehdotus menettelytavoista edunvalvonnan tarpeen arvioimisessa. Päivitetty keväällä 2009. Luettu 5.5.2017.

[http://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Ehdotus%20menttelytavoista%20edunvalvonnan%20tarpeen%20arvioimisessa.pdf?epslanguage=fi](http://www.maistraatti.fi/Documents/Holhoustoimi/Ehdotus%20menettelytavoista%20edunvalvonnan%20tarpeen%20arvioimisessa.pdf?epslanguage=fi)

Maistraatti -sivut. Lomakkeet ja ohjeet: Ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä. Luettu 7.5.2017.

http://www.maistraatti.fi/Documents/Lomakkeet/Holhoustoimi/maist12b_fi_ilmoitus%20edunvalvonnan%20tarpeesta%20ilmeisesti%20olevasta%20henkilöstä.pdf

Maistraatti -sivut. Tietoa maistraateista. Maistraattien strategia kaudelle 2016-2016. Julkaistu 1.10.2015.

http://maistraatti.fi/strategia_2016-2019/-/article/8/page/1-1

Oikeus -sivut. Esitteet. Edunvalvojan tehtävä: Edunvalvojan tärkeimmät tehtävät. Päivitetty 27.3.2013.

<https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/edunvalvojantehtava/edunvalvojantarkeimmattehtavat.html>

Oikeus -sivut. Yleinen edunvalvonta. Edunvalvonta. Luettu 31.5.2017.

<https://oikeus.fi/edunvalvonta/fi/index.html>

Oikeus -sivut. Yleinen edunvalvonta. Edunvalvonnan toimintatavat: Holhoustoimen kehittämisryhmän kannanotot 2001-2015. Ulkomailta asuva edunvalvoja (21.3.2012/Kysymys 1). Edunvalvojan huolenpitovelvollisuus (14.9.2012/Kysymys 1). Päivitetty 18.11.2015.

https://oikeus.fi/oikeusapu/material/attachments/oikeus_oikeusapu/oikeusapu/edunvalvontajaholhous/holhoustoimenkehittamistyoryhma/OTiHCUFZv/Holhoustoimen_kehittamistyoryhman_kannanotot_verkko_18112015.pdf

Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 86/2010. Edunvalvonnan ostopalvelut oikeusaputoimistoissa.

http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/862010edunvalvonnanostopalvelutoikeusaputoimistoissa/Files/OMML_86_2010_Edunvalvonnan_ostopalvelut_102_s.pdf

Oksanen A. Kotimaa –lehti 26.8.2014. Vanhuksille haetaan edunvalvontaa usein liian myöhään – läheiset vetävät rahoja välistä.

<http://yle.fi/uutiset/3-7430772>

Piironen I. 05/2013. Oma Aika –lehti. Luettu 1.10.2016.

<http://www.omaaikalehti.fi/talous-laki/miten-toimii-edunvalvonta>

Piispa M. 2010. Opinnäytetyö: Välitystili asiakkaan elämänhallinnan tukena.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17427/Mirja%20Piispa%20Opinnaytetyo%202010.pdf?sequence=1>

Saarenpää A. 2013. Luentomateriaali: Edunvalvontaoikeudesta. Luettu 4.10.2016
http://www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/perhe_jaamistooikeus/materiaali/saarenpa_a/luentomateriaalia_Saarenpää_2013.pdf

Saarenpää A. Luentoja edunvalvontaoikeudesta. Luettu 4.10.2016.
http://www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/perhe_jaamistooikeus/materiaali/saarenpa_a/Professori_Ahti_Saarenpään_luennot_edunvalvontaoikeudesta_2016.pdf

Sarja M. 2011. Hyvä edunvalvontatapa holhoustoimessa.
https://www.edilex.fi/defensor_legis/7774.pdf

Savolainen J. 13.1.2014. Edilex: Yle: Yksityistetty edunvalvonta oikeusasiamiehen tutkinnassa – yksityistämisestä aiheutunut vakaviakin ongelmia. Luettu 1.10.2016.
[https://www.edilex.fi/uutiset/38731?allWords=edunvalvonta&offset=1&perpage=20&sort=relevance&typeIds\[\]=127%3Afi&typeIds\[\]=172%3Afi,171%3Afi,107%3Afi,147%3Afi,148%3Afi&searchSrc=1&advancedSearchKey=614949](https://www.edilex.fi/uutiset/38731?allWords=edunvalvonta&offset=1&perpage=20&sort=relevance&typeIds[]=127%3Afi&typeIds[]=172%3Afi,171%3Afi,107%3Afi,147%3Afi,148%3Afi&searchSrc=1&advancedSearchKey=614949)

Tammilehto T. 2012. Oikeusjärjestys osa 1. Lapin yliopisto.

Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet. Käsikirjat: Lastensuojelun käsikirja. Edunvalvonta. Lastensuojelun edunvalvontaa. Luettu 5.5.2016.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta>

Tilasto 1. ja 2. Maistraatti –sivut. Avoin data ja tilastot: Holhousasiat. Luettu 22.4.2017
<http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/Mare/>

Toom, A. & Onnismaa J. & Kajanto A. (toim.) 2008. Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta. Kansanvalistusseura, Helsinki.

Tornberg J. 2012. Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Tornberg J. & Kuuliala M. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Helsinki: Talentum Media Oy ja tekijät. Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus.

Virsta – Virtual Statistics. Teoreettiset lähtökohdat: Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. Luettu 5.1.2017.
<https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/01/07/>

Välimäki P. 2009. Holhoustoimen pääpiirteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Välimäki P. 2013. Edunvalvontaoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Valtiovarainministeriö 2015. Aluehallintovirasto: Maistraattien ohjaus- ja kehittämissik-
 kö (ISAVI/719/05.01.00.15/2015): Maistraattien tuloksellisuusraportti.
vm.fi/dms-portlet/document/0/415388

Oikeuskäytäntö

KKO: 2006:72
HelHO Dnro S12/1047
Ro HO Dnro H02/827

AOK Dnro OKV/1233/1/2013

EOA Dnro 1429/2/00
EOA Dnro 2859/4/02
EOA Dnro 3746/4/15

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

Kyselytutkimus Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikön holhoustoimelle

Hei,

Osana oikeustradenomin opintoja teen opinnäytetyötä Lounais-Suomen Maistraatin Porin yksikössä suorittamani harjoittelun pohjalta syntyneeseen aiheeseen “edunvalvojan määräämisen ja siihen liittyvät ongelmat”. Edunvalvojan määräämiseen liittyviä ongelmia käsitellään tutkimuksen avulla, johon tämä kysely perustuu. Kyselytutkimus on osoitettu Lounais-Suomen maistraatin Porin yksikön holhoustoimen edunvalvontasioiden parissa työskenteleville. Kyselytutkimuksen avulla on tarkoitus selvittää, mitkä tekijät hankaloittavat edunvalvojan määräämistä ja mitä vaikutuksia tällä on edunvalvontaa hakevan ja maistraatin kannalta. Kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista ja kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömästi.

Taustatietoa

1. Mikä on tehtävänimikkeesi?
2. Kuinka kauan olet työskennellyt edunvalvonnan määräämistehtävien parissa?

Edunvalvojan määräämistä hankaloittavat tilanteet

3. Mitkä tilanteet hankaloittavat edunvalvojan määräämistä ja edunvalvonta prosessin päätökseen saattamista?
4. Kuinka suuri osa edunvalvojan määräämistilanteista muodostuu hankaliksi?
5. Mitä vaikutuksia haastavalla edunvalvontatapauksilla on?
6. Olisiko hankalat tilanteet estettävissä? Jos olisi, niin kuinka?
7. Onko haastavimpien tapausten selvittäminen keskitetty holhoustoimessa tietyille henkilöille?
8. Onko havaittavissa muutosta haastavien tapausten luonteessa ja ovatko tietyt ongelmatilanteet nousseet enemmän esiin?

Vastauslomakkeen voi lähettää osoitteeseen jasmin.varis@biz.tamk.fi
Kiitos vastauksistasi ja vaivannäöstä!

Liite 2. Hakemus edunvalvojan määräämiseksi

		HAKEMUS EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEKSI	
Käytetään, kun hakija pyytää itselleen määrättäväksi edunvalvojaa. Jos halutaan hakea edunvalvojaa muulle henkilölle, käytetään lomaketta "ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä".			
Maistraatti täyttää ->		Saapumispäivä	Diaarinumero
HENKILÖTIEDOT	Hakija (henkilö, joka kokee olevansa edunvalvonnan tarpeessa)		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)		Henkilötunnus
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero)		
	Hoitolaitos ja hoitava lääkäri		
	Omaisuuteni ja/tai velkani pääpiirteissään		
MÄÄRÄYKSEN KESTO	☐ Toistaiseksi ☐ Määräajaksi ____/____20____ - ____/____20____		
TEHTÄVÄ, JOHON TARVITSEN EDUNVALVOJAA	☐ Omaisuuteni ja taloudellisten asioideni hoitaminen		
	☐ Muu tehtävä. Mikä ? ▲ ▲		
PERUSTELUT Miksi tarvitsen edunvalvojaa:			

- sairauden laatu - mitä asioita edunvalvojan tulisi hoitaa - miksi asioita ei saada hoidetuksi muulla tavalla			
EDUNVALVOJAKSI EHDOTETTU	Edunvalvojakseni ehdotan seuraavaa henkilöä:		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero)		
	Sähköpostiosoite		
LÄHIOMAISET JA MUUT HENKILÖT JOLLA ON TIETOA OLOSUHTEISTANI	Yhteystiedot		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus tai syntymäaika	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde hakijaan (esim. sukulaisuus)		
	Sähköpostiosoite		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus tai syntymäaika	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde hakijaan (esim. sukulaisuus)		
	Sähköpostiosoite		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus tai syntymäaika	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde hakijaan (esim. sukulaisuus)		
	Sähköpostiosoite		
	Jos hakijaa on avustettu hakemuksen tekemisessä, avusta-	Avustajan nimi (sukunimi ja etunimi)	Avustajan henkilötunnus tai syntymäaika
Avustajan yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde avustettavaan (esim. sukulaisuus)			

jan henkilötiedot		
	Avustajan sähköpostiosoite	Avustajan allekirjoitus
PÄIVÄYS JA ALLEKIRJOITUS	Päiväys (paikka ja aika)	Hakijan allekirjoitus ja nimenselvennys
LIITTEET	- lääkärinlausunto - tietoja edunvalvojaksi ehdotetusta / suostumus edunvalvojaksi -lomake	

Liite 3. Ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä

		HAKEMUS EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEKSI	
Käytetään, kun hakija pyytää itselleen määrättäväksi edunvalvojaa. Jos halutaan hakea edunvalvojaa muulle henkilölle, käytetään lomaketta "ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä".			
Maistraatti täyttää ->		Saapumispäivä	Diaarinumero
HENKILÖTIEDOT	Hakija (henkilö, joka kokee olevansa edunvalvonnan tarpeessa)		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)		Henkilötunnus
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero)		
	Hoitolaitos ja hoitava lääkäri		
	Omaisuuteni ja/tai velkani pääpiirteissään		
MÄÄRÄYKSEN KESTO	☐ Toistaiseksi ☐ Määräajaksi ____/____20____ - ____/____20____		
TEHTÄVÄ, JOHON TARVITSEN EDUNVALVOJAA	☐ Omaisuuteni ja taloudellisten asioideni hoitaminen		
	☐ Muu tehtävä. Mikä ? 		
PERUSTELUT Miksi tarvitsen edunvalvojaa:			

- sairauden laatu - mitä asioita edun- valvojan tulisi hoitaa - miksi asioita ei saada hoidetuksi muulla tavalla			
EDUNVALVOJAKSI EHDOTETTU	Edunvalvojakseni ehdotan seuraavaa henkilöä:		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero)		
	Sähköpostiosoite		
LÄHIOMAISET JA MUUT HENKILÖT JOLLA ON TIETOA OLOSUhteistani	Yhteystiedot		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus tai syntymäaika	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde hakijaan (esim. sukulaisuus)		
	Sähköpostiosoite		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus tai syntymäaika	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde hakijaan (esim. sukulaisuus)		
	Sähköpostiosoite		
	Nimi (sukunimi ja etunimi)	Henkilötunnus tai syntymäaika	
	Yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde hakijaan (esim. sukulaisuus)		
	Sähköpostiosoite		
	Jos hakijaa on avustettu hakemuksen tekemisessä, avusta-	Avustajan nimi (sukunimi ja etunimi)	Avustajan henkilötunnus tai syntymäaika
Avustajan yhteystiedot (osoite ja puhelinnumero) ja suhde avustettavaan (esim. sukulaisuus)			

jan henkilötiedot		
	Avustajan sähköpostiosoite	Avustajan allekirjoitus
PÄIVÄYS JA ALLEKIRJOITUS	Päiväys (paikka ja aika)	Hakijan allekirjoitus ja nimenselvennys
LIITTEET	- lääkärinlausunto - tietoja edunvalvojaksi ehdotetusta / suostumus edunvalvojaksi -lomake	

